

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Ernst Tursø

BRUGSEN ER SUPER!

Fredensborg og Omegns Brugsforening 1892-2017

BRUGSEN ER SUPER!

Jernbanegade set mod nordvest med Fredensborg Brugsforenings gavl til venstre. Postkort. Ca. 1906. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Fredensborg og Omegns Brugsforening 1892-2017

Af Ernst Tursø 2017

BRUGSEN ER SUPER!
af Ernst Tursø

Lay-out og tryk:
NOFOPRINT, Helsingør

Omslagsfoto:
SuperBrugsen Fredensborg.
Hovedindgang og forplads med blomster.
Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Oplag:
1.000 eksemplarer

Copyright:
Ernst Tursø

Bogen er udgivet i forbindelse med
SuperBrugsen Fredensborgs
125 års jubilæum, april 2017.

INDHOLD:

FORORD 5

STARTEN 7

FORHISTORIEN 15

UDVIKLINGEN 18

NYE TIDER 20
Niels Christian Fuglsang (1941-1961) 23
Poul Wøidemann (1964-1999) 31
Bo Kristensen (1999-nu) 37

FORMANDEN 43

UDDELEREN 45
Oversigt over uddelere 46

MEDLEMMER 47

ØKONOMI 49
Dividende 50

EJENDOMME 54
Bygningerne Christopher Boecksvej 1/ Jernbanegade 24 (1892-1963-1970) 54
Bygningen Asminderødgade 61/ Benediktevej 32 (1970-2008) 55
Bygningen Humlebækvej 2 (2008-nu) 56

SUPERBRUGSEN NETOP NU 56
SuperBrugsens afdelinger 2017 56
SuperBrugsens ledelse 2017 60
SuperBrugsens personale 2017 61

EFTERSKRIFT 62

KILDER 62
Arkivalier fra Fredensborg Arkiverne 62
Litteratur 63

TAK 64

FORORD

Fredensborg og Omegns Brugsforening er en del af mig. Ligesom jeg nu er blevet en del af Brugsen, hvor jeg som formand har taget en god og dejlig opgave på mig. Jeg er vokset op med Brugsen og har fulgt dens udvikling, siden jeg var en af byens små piger, der med mange svinkeærinder løb byen tynd. Og at læse om Brugsen i Fredensborg er for mig samtidig en dejlig tur ned ad mindernes gade/Memory Lane. Ernst Tursø har i *"Brugsen er super!"* med et levende sprog og med en grundighed, som vækker respekt, formået at male en barndom i Fredensborg og Asminderød op for læseren med god research og blik for detaljen.

Læseren føler sig rigtig godt tilpas under læsningen af bogen, der samtidig får nutidens læsere til at undres. Kan det virkelig være rigtigt, at revisoren fik 400 kr. om året. Mon ikke der mangler et nul eller to? Kan det være sandt, at Brugsforeningen i 1947 indkøbte 300 tons tørv. Hvor gjorde man af det? Fik læredrengene til opgave at få det ind på hylderne, så kunderne kunne putte et par tørv ned i kurven, for at de kunne holde varmen til næste dag? Var kunstnere som Ib Andersen og Sikker Hansen virkelig med til at forskønne Brugsens emballager i 50'erne og 60'erne? Jo, jeg husker dem stadig, og de er i dag blevet samlerobjekter. Bogen får læseren til at stille spørgsmål, men giver også svar.

Bogen viser, hvor tæt bysbørnene har været på hinanden gennem tiderne, og hvor mange bånd der er blevet knyttet mellem Brugsen og medlemmerne. Den tidligere læredreng i Brugsen, vinhandler og halinspektør Egon Frandsen, har været min ven, lige siden min familie og jeg flyttede ind på Granvej i Sørup, og vi har aldrig forliget os med Egons livsfilosofi: At god rødvin næsten skal ligge på køl og kun holde 18 grader, hverken mere eller mindre. Den gamle uddeler Niels Christian Fuglsang manes frem i sutsko og cerut. Konkurrencen mellem uddeler Poul Wøidemann og isenkræmmer Hundahl var synlig for alle midt i tresserne. Ernst Tursø beretter om fejden mellem de to omkring prisen på køleskabe dengang, hvor Brugsens Major-køleskabe vandt med flere længder. Alle følte sig tilfredse med, at de to kamphaner forligede sig efter et par måneder. Bogen fortæller om vundne kampe, som det er mit ønske, at Fredensborg og Omegns Brugsforening vil kunne bruge i det fortsatte arbejde.

Det er med et varmt hjerte, at jeg byder bogen om Super Brugsen velkommen.

Jonna Egholm Andersen
Formand for bestyrelsen i Fredensborg og Omegns Brugsforening samt Landsrådsmedlem i COOP.

STARTEN

"Der var engang…", sådan begynder de fleste eventyr, og sådan kan eventyret om Brugsforeningen for Fredensborg, Asminderød og Omegn også passende begynde – eventyret om den grimme ælling, der blev til en smuk svane. Altså: Der var engang nogle brave mænd på Fredensborgegnen, som satte sig sammen om et bord for at finde ud af, om der kunne oprettes en brugsforening i Fredensborg. Formålet skulle være at skaffe foreningens medlemmer så billige og gode varer som muligt gennem indkøb i større partier af dagligvarer som mel, gryn, smør og sukker, når priserne var lave på markedet. Varerne kunne så uddeles i små portioner til en fordelagtig pris for medlemmerne.

I 1891 blev der afholdt flere møder om tanken, og stiftelsen af "Brugsforeningen for Fredensborg og Omegn" fandt sted den 9. januar 1892. På denne konstituerende generalforsamling vedtog man "Love for Fredensborg, Asminderød og Omegns Brugsforening". I 21 paragraffer fastslog man blandt andet brugsforeningens formål, medlemskreds, bestyrelsesvalg, uddelerens løn og afholdelse af årlige generalforsamlinger. I paragraf 6 lyder det strengt: *"Naar et Medlem paa den ene eller anden Maade medvirker til, at nogen Udenforstaaende erholder Varer til Kjøbs fra Foreningen, har han strax forspildt sin Medlemsret og udslettes af Foreningen"*. I vore dages sprog:

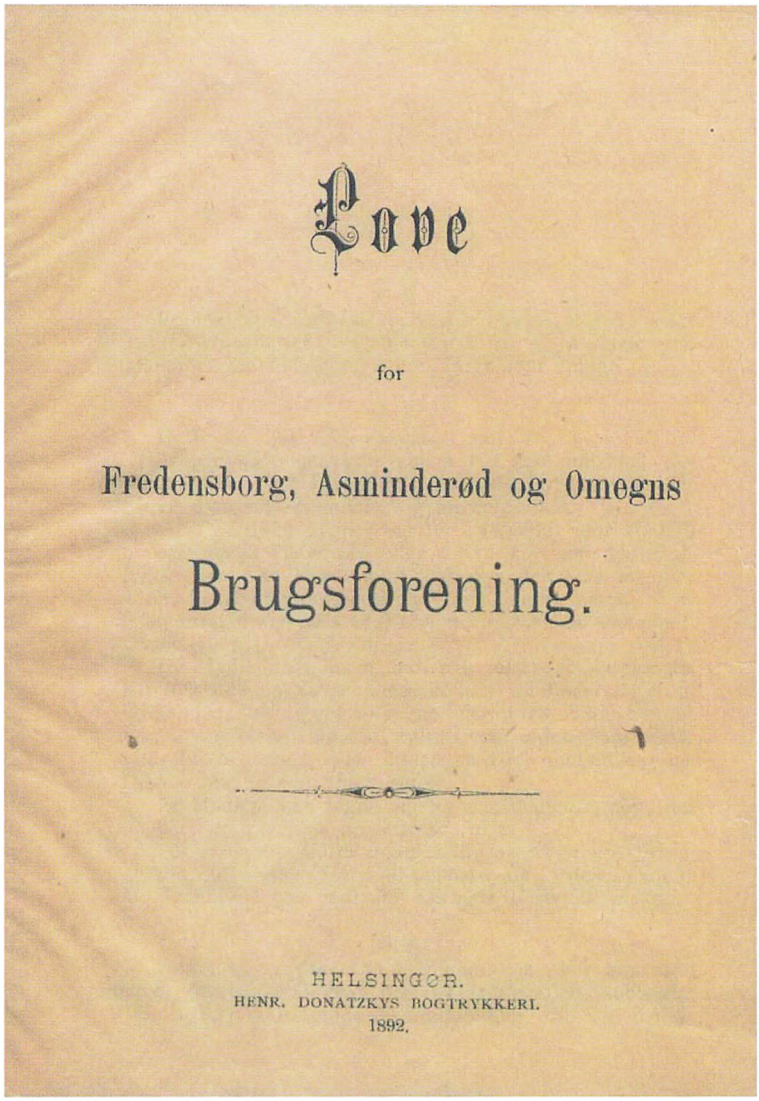
Love

for

Fredensborg, Asminderød og Omegns

Brugsforening.

HELSINGØR.
HENR. DONATZKYS BOGTRYKKERI.
1892.

Forside af Love, 1892. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Videresalg forbudt! Man valgte samtidig en bestyrelse, der havde til opgave at hverve medlemmer, skaffe kapital, købe billige varer og finde en passende ejendom, som egnede sig til butik. Og når det var på plads, skulle bestyrelsen også ansætte en uddeler.

Blandt foregangsmændene for foreningen må man i første række nævne skomagermester Hans Svendsen, Endrup (født 1841). Han var foreningens formand fra dens stiftelse i 1892 og udførte et stort og banebrydende arbejde såvel ved for-

eningens start som for udviklingen i de første år. Han var politisk engageret og medstifter af *"Den Frisindede Vælgerforening for Asminderød-Grønholt Kommune"* (Venstre) fra 1885. I 1895 afløstes han som formand for brugsforeningen af hotelejer Peter J. Hansen fra Hotel "Prinsen". Peter J. Hansen, der blev kaldt "Prinsefar", var en fremtrædende lokalpolitiker og socialdemokrat. Formandsposten havde han dog kun i 7 måneder, før han byttede den ud med stillingen som uddeler fra 1895 til 1917.

Det konstituerende bestyrelsesmøde fandt sted den 16. januar 1892. De øvrige bestyrelsesmedlemmer var:
Drejermester Jens Jørgensen, Fredensborg (næstformand)
Politibetjent N. P. Hansen, Asminderød (kasserer og regnskabsfører)
Husejer, gartner H. Johansen Engholm, Fredensborg
Gårdejer Jørgen Hansen Jørgensen, Sørup
Hjul- og karetmager N. Pedersen, Fredensborg og
Parcellist Hans Nielsen, Sørup.

Det første, den nystiftede forening foretog sig på generalforsamlingen den 25. januar 1892, var at købe den ejendom, som enkefru Cecilie Hartz ejede i Gartnerstræde 1. Vejen har senere skiftet navn til Christopher Boecksvej. Her blev der indrettet et lille udsalgslokale. Købesummen var 10.500 kr. I skødet står der:

"Undertegnede Enkefru Cecilie Hartz, f. Larsen af Kjøbenhavn, der ifølge Skjøde af 8. Januar 1888, tinglyst 11. s. M. er Ejerinde af Stedet Matr. No. 20 a i Fredensborg By, Asminderød Sogn, skyldsat for Hartkorn 1 Fdk. 2 Alb. uden særlig Gammelskat, sælger og overdrager herved denne Ejendom tilligemed de herpaa opførte Bygninger der ere assurerede i Landbygningernes alm. Brandforsikring for 10.543 kr. til Fredensborg og Omegns Brugsforening paa følgende Vilkaar: Post 1. Ejendommen sælges i den Stand, hvori den nu er og forefindes med alle til Bygningerne hørende mur- og nagelfaste Dele, herunder Kakkelovne, Komfurer etc., Stakitter, Plankeværker samt Træer og Buske i Haven aldeles saaledes som Ejendommen hidtil har tilhørt mig. Post 2: Tiltrædelsen sker samtidig med at den nedenfor i Post

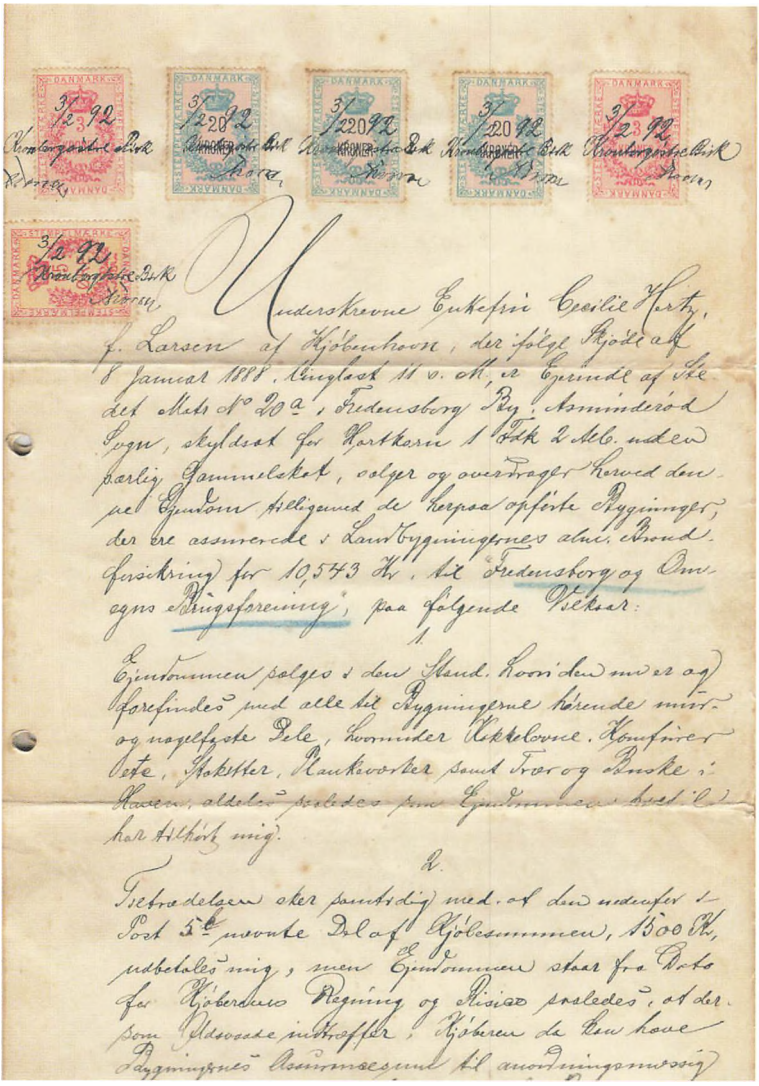

Skøde på Matrikel Nr. 20 a Fredensborg By, 1. April 1892. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

5 nævnte Del af Kjøbesummen 1500 Kr. udbetales mig, men Ejendommen staar fra Dato for Kjøberens Regning og Risico saaledes, at dersom Ildsvaade indtræffer, Kjøberen da kan have Bygningens Assurancesum til anordningsmæssig Anvendelse, dog uden Præjudice for Panthaveren eller mig…Post 4: Med den solgte Ejendom følger Rettighed til at hente Vand paa Naboejendommen Matr. nr. 20 c idet det bemærkes, at den paa Gaardspladsen sammesteds værende Brønd med Pumperedskab er fælles for dette Sted og Ejerne og Brugerne af Matr. Nr. 20 a saaledes, at der fra sidstnævnte Ejendom haves Adgang

til Brønden gjennem en Laage i Plankeværket lige ud for brønden, men at Ejeren af Matr. Nr. 20 a er pligtig at deltage med Halvdelen i Bekostningerne paa Brøndens Renholdelse og Vedligeholdelse....Post 5: Kjøbesummen er 10.000 Kr.....". (Der er i alt 7 poster). Skødet er underskrevet i Fredensborg den 1. februar 1892 af advokat A. Rosing, Cecilie Hartz og den samlede bestyrelse for brugsforeningen.

Bestyrelsen opnåede den 6. april 1892 *"Næringsbevis for Fredensborg og Omegns Brugsforening i Overensstemmelse med Lov af 2. Juli 1870 paa Brændevinshandel til Forsyning af Brændevin til Medlemmerne dog ikke i mindre Maal end ¼ Pot og ikke til Fortæring på Stedet".* Nej, der skulle ikke være udskænkning af små snapse i baglokalet til stamkunderne, så de kunne hænge ud der!

Bygningen på Christopher Boecksvej 1 blev overtaget den 26. januar 1892, efter at generalforsamlingen den 25. januar havde godkendt købet. Den blev straks bygget om med væsentlige forandringer for at gøre den tjenlig til sin fremtidige anvendelse, og grunden blev først forladt i 1970 efter 78 års funktion som købmandsbutik.

Huset havde høje trapper til butiksdøren og læsserampe til hestekøretøjer. Tidens forfald og svampeangreb var skyld i, at bygningen blev revet ned og erstattet af en ret simpel bygning på Torvet i 1963. Den blev omtalt som "Stafet-Brugsen" på Christopher Boeckvej 1. Da Brugsen flyttede til Asminderødgade 61, blev den gamle bygning nedtaget, og den fik et nyt liv som klublokale for Tikøb Idrætsforening.

Ret usædvanligt finder man i dagbladet "Nordsjælland" den 4. marts 1892 en lille annonce, hvor fire selvstændige købmænd i Fredensborg og Asminderød en måned før Brugsforeningens start bekendtgør, at de har nedsat priserne på alle kolonialvarer og brændevin, og fremtidig sælger deres bekendte prima varer til Københavns billigste dagspriser fra 1. marts 1892....De var til daglig konkurrenter, men fandt nu sammen med front mod den fælles fjende: Brugsen.

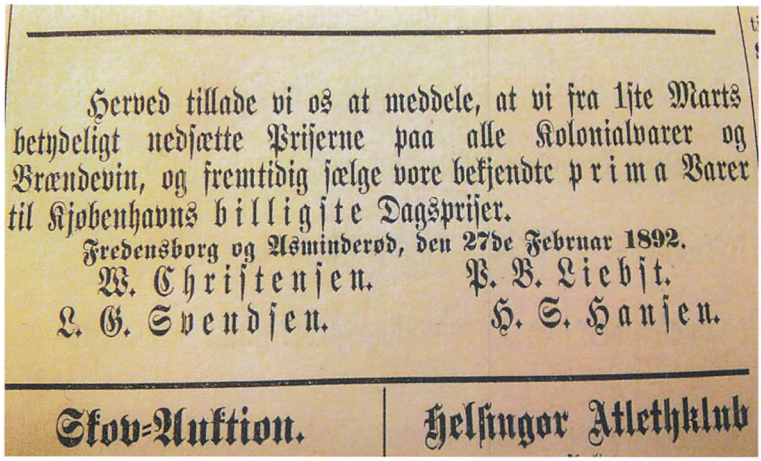

Herved tillade vi os at meddele, at vi fra 1ste Marts betydeligt nedsætte Priserne paa alle Kolonialvarer og Brændevin, og fremtidig sælge vore bekjendte prima Varer til Kjøbenhavns billigste Dagspriser.

Fredensborg og Asminderød, den 27de Februar 1892.

W. Christensen. P. B. Liebst.

L. G. Svendsen. H. S. Hansen.

Skov-Auktion. | Helsingør Atlethklub

Fire selvstændige købmænd i Fredensborg og Asminderød indrykkede en fælles annonce i dagbladet "Nordsjælland", den 4. marts 1892 – cirka 1 måned før Fredensborg Brugsforening startede sit udsalg på Jernbanegade 24/Christopher Boecksvej 1. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Fredensborg Avis havde denne lidt beske kommentar 8. marts 1892: *"Der arbejdes saa smaat paa Brugsforeningsbygningens Istandsættelse, for at Foreningen kan begynde sin Virksomhed til April. Hvad man nu end mener om dette her paa Egnen nye Foretagende, der hidtil kun er kjendt fra udprægede politiske Venstreegne, saa maa man dog indrømme, at der arbejdes med Energi – om end i al Stilfærdighed – for at knytte Medlemmer til Foreningen. Den mere besindige Del af Landbostanden synes dog at stille sig lidt skeptisk, og dette gjælder baade Højre- og Venstremænd. Man synes at have faaet Øjet op for, at man dog staar friest ved at holde sig udenfor Foreningen, og at der nu er Udsigt til, at man kan faa lige gode og mindst ligesaa billige Varer hos de Handlende som i Brugsforeningen. Man undgaar altsaa det kjedelige solidariske Ansvar, der har bedrøvet saa mangen Foreningsmand, det være sig af den ene eller den anden Art".*

Nu var bygningen og dermed butikken tilvejebragt, og næste skridt var de billige varer. Der blev indkøbt varer med stor forsigtighed. Derfor blev der indkøbt gængse dagligvarer som f.eks. brændsel, mel, havregryn, smør, sukker, sæbe, soda og tællelys, når priserne var lave på markedet. Disse varer kunne uddeles til medlemmerne til konkurrencedygtige priser. Foreningens overskud fordeltes til medlemmerne i forhold til, hvor meget hvert enkelt medlem havde købt: *dividenden* blev indført.

Udsalget startede den 11. april 1892 med et medlemsantal på ca. 80. De havde alle betalt et indskud, som indgik i startkapitalen. Det samme gjorde uddelerens og regnskabsførerens kontante kaution på 2.000 kr. Desuden opnåede man et lån i Den Sjællandske Bondestands Sparekasse på 6.000 kr. den 30. marts 1892 og et privat lån den 7. februar 1892 af parcellist Hans Nielsen, Sørup på 2.000 kr., hvoraf de 1.500 kr. udbetaltes til enkefru Hartz, imedens de 500 kr. indgik i kassen. Startkapitalen var hjemme! Men i en håndskrevet notits i forhandlingsprotokollens margin skrev kassereren N. P. Hansen en lille advarsel: *"Gaa aldrig med til at dele Ansvar med Uddeleren for Kreditten"*.

Datoen den 11. april 1892 regnes i forhandlingsprotokollen for brugsforeningens fødselsdag, idet de første penge fra udsalget indgik i foreningens kasse. *"Man ansaa Foreningen for at være i Drift og sendte den sin Skæbne imøde"*, står der lidt melodramatisk i protokollen.

Den egentlige uddeling af varer begyndte i det små ved, at man indgik rabataftaler med en lokal bager om større kvanta brød, som kunne sælges til medlemmerne.

Uddeler Peter J. Hansen, "Prinsefar" (1862-1939). Hotelejer og Biografejer. Fotograf ukendt. Uden år. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Blandt 6 ansøgere valgte man den første uddeler, købmand N. L. Andersen, Tinghusvej i Fredensborg, for perioden 25.1.1892-1.11.1895. Derefter blev Peter J. Hansen på en generalforsamling den 10. marts 1895 valgt som formand, indtil han den 1.11.1895 overtog pladsen som brugsuddeler. Dette hverv udførte han med den største dygtighed og indsigt.

Han beklædte stillingen som uddeler til 1917, og i hans tid steg omsætningen hurtigt. Peter J. Hansen var politisk engageret og en driftig mand, som ud over Hotel "Prinsen" var medejer af Fredensborg Biograf, der startede i 1923. Han blev valgt som sognerådsmedlem (A) i 1906. Hans søn, Marius Hansen, efterfulgte ham i 1917 på posten som uddeler i Fredensborg Brugsforening.

Allerede den 14. april 1892 kunne kassereren og regnskabsføreren, politibetjent N. P. Hansen, notere en kassebeholdning

på 585,20 kr. Det var ganske mange penge dengang. Han kunne ved 25 års jubilæet i 1917 med en vis stolthed fortælle, at *"det første Aars Omsætning var 30.864,21 Kr., og denne har været i jævn stigning (aldrig under dette Beløb) indtil den i det 25. Aar var på 93.844, 45 Kr.. Der er i de 25 Aar indkøbt Varer for et Beløb af 1.075.203,77 Kr., og disse Varers Uddeling har indbragt 1.338.708,85 Kr., medens det til enhver Tid ved Opgørelser tilstedeværende Varelager altid har været fuldt ud betalt. Efter at alle Udgifter i enhver Henseende i de forløbne Aar har været afholdt, har Foreningen til sine Medlemmer udbetalt i Dividende et Beløb stort 126.085,71 Kr".*

Nisser med julegaver i Jernbanegade. Postkort 1912. Det gule hus er Brugsen. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

N. P. Hansen skrev i 1917 om valget af pengeinstitut: *"Da Foreningen strax fra Begyndelsen – navnlig fordi Formanden var Tillidsmand – kom i Forbindelse med Den Sjællandske Bondestands Sparekasse, som ydede det forbemeldte Laan på 6.000 Kr., blev Foreningens Reservefond, som efter Foreningens første Love skulle være ret stort - 1 Procent aarlig af Omsætningen - anbragt i denne Sparekasse. Ved Albertikatastrofen i 1908 havde Foreningen indestående ca. 2.000 Kr. i denne Sparekasse, og den ville i Lighed med andre Sparere have lidt et større Tab, men*

da Foreningen på samme Tid var skyldig til Sparekassen en Rest ca. 1.600 kr. på Laanet 6.000 kr., blev dette Restbeløb likvideret med hvad Foreningen havde indestående i Sparekassen, og Foreningens "Tab" reduceredes til ca. 112 Kr. hvilket "Tab" dog ved senere Likvidationer er nedbragt med henholdsvis 35,82 Kr. og 15,24 Kr., og Foreningens Tab reduceredes saaledes til 63 Kr.".

FORHISTORIEN

Industrialiseringen i Europa var på fremmarch i 1700-tallets slutning og starten af 1800-tallet. Befolkningstallet steg, og flere og flere søgte mod byerne til fabrikkerne med de mange nye arbejdspladser. Det skabte et proletariat med yderst dårlige levevilkår, og der opstod spredte og uorganiserede reaktioner. Men samtidig dannedes de første faglige organisationer og kooperative foreninger. I Danmark blev brugsforeningsbevægelsen skabt.

Men hvad er en brugsforening?

Jo, den kan beskrives således: Brugsforeningen er en forening, der har til formål at sikre medlemmerne billige varer gennem fælles indkøb. En brugsforening ejes af medlemmerne selv. Medlemmerne indskyder et beløb, som er foreningens kapital, eventuelt suppleret med lån af penge fra private og pengeinstitutter. Overskuddet af foreningen fordeles oftest til medlemmerne i form af dividende, som fordeles i forhold til hvor meget hvert enkelt medlem har købt i butikken. Til at udføre dette arbejde med at fordele varerne ansættes en uddeler.

I løbet af 1840'erne blev der i Danmark oprettet en række større og mindre foreninger, som havde det ideale formål, at de skulle hjælpe den økonomisk hårdt trængte arbejderklasse eller de håndværkere, som nu ikke længere havde støtte i det gamle lavssystem. Blandt dem var brugsforeningerne, som skulle skaffe ordentlige hverdagsvarer til en anstændig pris. Idéen var, at medlemmerne indbetalte en startkapital, så man kunne ansætte en uddeler og købe en lokal butik.

Det var fællesskabernes tid - skabt af strømningerne fra grundloven i 1849. Fra ca. 1865 til 1900 blev der i Danmark oprettet 1.800 brugsforeninger, 1.000 forsamlingshuse, 600 andelsmejerier og 400 missionshuse. Det var rigtig mange i forhold til den befolkning, de skulle betjene.

I Danmark hed pioneren Severin Jørgensen (1842-1926). Han blev i 1863 købmand i Beder og senere Jelling - dog uden synderligt held. Stillingerne som bogbinder, høker og filialbestyrer varetog han i de kommende år, indtil han blev uddeler i Vester Nebel Brugsforening ved Kolding i 1874, og her begyndte han at organisere fællesindkøb af kolonialvarer. Det blev i 1888 etableret som en fællesforening for jyske brugsforeninger. Da Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger (F.D.B.) blev oprettet i 1896, blev han formand 1896-1914. Hans holdning til fællesskabet var klar: *"Andelsbevægelsens betydningsfuldeste Maal er at løfte Befolkningen til et højere moralsk Stade, at gøre Medlemmerne til dygtigere, selvstændigere og fremfor alt bedre Mennesker"*.

I starten havde 1% af Frederiksborg Amts sogne en brugsforening. Men antallet steg støt, og i 1920 var der brugser i ca. 55 % af sognene, og i 1940 havde ca. 2.800 sogne i Danmark fået en brugsforening. I begyndelsen af 1960'erne var der i Danmark ca. 1.900 butikker, der tilhørte brugsforeninger. Mange var ganske små, op mod 90 % af foreningerne havde mindre end 300 medlemmer.

Brugsforeningerne havde modstandere fra begyndelsen og langt op i tiden. Også i dag kan man møde modvilje. Der var modstand fra den private købmandshandel, og mange håndværksmestre handlede aldrig i Brugsen. Ved at give kredit kunne købmændene samle sig og holde på en kundekreds, hvis trofasthed de desuden belønnede med at yde en tilgift, oftest i form af den såkaldte julerente...Men brugsforeningsbevægelsen kunne erstatte høkerens julerente med noget mere kontant og retfærdigt udregnet: dividenden, der skulle blive den væsentligste tiltrækningskraft for forbrugerne. Der var også modstand mod brugsforeningerne fra visse af de administrative organer og fra forskellig politisk hold.

Men det modspil, som brugsforeningerne fik, var i mange tilfælde medvirkende til, at man skærpede opmærksomheden over for det ideologiske grundlag og styrkede sammenholdet.

Brugsforeningerne fik hjælp til udbredelsen. Trods modstand fra håndværksmestrene og de store handelshuse blev næringsloven vedtaget 1857 med virkning fra 1862. Nu kunne enhver nedsætte sig som næringsdrivende, handlende eller håndværker. Man skulle blot erhverve sig et næringsbrev. Men de liberale måtte dog gøre en indrømmelse til kritikerne: Omkring hver købstad blev der defineret et "læbælte" (1 1/2 mil), hvor de gamle monopoler for handel skulle være gældende. Brugsforeningerne blev undtaget, og over halvdelen af brugsforeningerne lå inden for "læbælterne".

UDVIKLINGEN

Ved folketællingen i 1890 havde Fredensborg by 790 indbyggere. Til sammenligning havde Humlebæk (inkl. Sletten og Torpen) 136 indbyggere og Nivå-Niverød 202 indbyggere, så der var tale om ganske små bysamfund. I hele Asminderød sogn var der 4.214 indbyggere. Grønholt sogn kunne kun mønstre 972 borgere. Dette niveau holdt sig ganske stabilt i perioden indtil 1940.

Stationsbyen og slotsbyen Fredensborg var således af beskeden størrelse; men Fredensborg Slot forlenede stedet med en vis aura, og borgerne fulgte kongefamiliens færden på nært hold, når residensen var forlagt hertil. Kongejagter, statsbesøg og royale mærkedage satte sit præg på byen med flagalléer, fakkeltog og byfester. Efter jernbanens ankomst til byen i 1864 kom mange tilrejsende fra København for at opholde sig i byen og omegnen i kortere eller længere tid, og de lagde gode penge hos de handlende. Nogle byggede landsteder, og mange pensionister tilbragte deres otium her, hvad der gav byen et vist ry som pensionisternes by.

I perioden 1895-1917 steg omsætningen hurtigt. Efter Peter J. Hansen ansatte bestyrelsen hans søn, Marius Hansen, som uddeler. Foreningen fik herefter år for år et mægtigt opsving i såvel medlemsantal som omsætning. Omsætningsstigningen

Jernbanegade set mod sydøst. Huset til højre med gavl mod gaden er Fredensborg Brugsforening i nr. 24. Ukendt år.
Kilde: Fredensborg Arkiverne.

fortsatte i årene fremover støt og jævnt, i besættelsesårene dog med et mindre fald, som formentlig skyldtes rationering, vareknaphed og kundernes aftagende købeevne.

Samarbejdet mellem bestyrelse, uddeler og medlemmer har bestemt ikke altid været en dans på roser. I årene fra 1892 til 1963 var situationen for den lokale forening ofte ret speciel. Den værste var, da bestyrelse, uddeler og medlemmer drog i direkte krig med hinanden. Fejlen var, at der blev ydet kredit, men ikke betalt. Allerede i 1932 advarede et bestyrelsesmedlem mod uddelerens tiltagende kreditgivning, da disse penge ikke kunne undværes i kassen, fordi de indkøbte varer skulle betales i rette tid.

De økonomiske vanskeligheder i Brugsen dukker frem i regnskaberne med mellemrum. Af regnskabsbogen fremgår det, at uddeler Marius Hansen i marts 1932 orienterede bestyrelsen om følgende:

"Til Formanden og samtlige Bestyrelsesmedlemmer i Fredensborg Brugsforening! Som det fremgaar af foranstaaende Over-

sigt har Uddeler M. Hansen (med tilladelse af Formanden og Bestyrelsen) siden den 16. Februar dette Aar for at kunne opfylde sine Forpligtelser med udbetaling af Dividende for 1931 – dels laant af denne Kasse, dels forbrugt indkomne Penge for solgte Varer dette Aar til et Beløb af 6.244,72 Kr. og beder jeg Bestyrelsen tage Stilling til dette Forhold. Disse Penge kan ikke undværes, da de indkøbte Varer skal betales og betales i rette Tid".

Når der skulle udbetales dividende, måtte Brugsforeningen derfor låne i et af de lokale pengeinstitutter. Derved oparbejdede man efterhånden en stor gæld. Bestyrelsen besluttede endelig i 1961, at kreditten skulle stoppes, og den daværende uddeler skulle fyres. Medlemmerne svarede igen med et oprør og forlangte bestyrelsen væltet. Og vandt. Indtil en ny bestyrelse efter tre måneder fandt, at kritikken af uddeleren var sand nok. Så han røg ud af døren igen.

NYE TIDER

I 1930'erne udbyggede Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger sine egne produktionsvirksomheder. Det gav brugserne store stigninger i markedsandele for blandt andet gryn, mel og margarine. Det bevirkede også, at bevægelsen blev synlig gennem sine varer. De blev nemlig markedsført med nye emballager, ofte tegnet af velkendte kunstnere som Ib Andersen og Sikker Hansen.

1930'erne huskes som en dyster depression, udløst af krakket i 1929 i Wall Street. I Danmark blev det årsag til uendelige køer af arbejdsløse og i landbruget til mange tvangsauktioner.

Under den 2. verdenskrig og besættelsen af Danmark 1940-1945 forløb hverdagen i Fredensborg uden større dramatik. Livet i den lille stationsby gik stort set videre, som det hele tiden havde gjort. Brugsen i Jernbanegade lå på forretningsstrøget og fik sin del af omsætningen, efterhånden som nye indbyggere kom til byen. Blandt byens etablerede borgere,

Fredensborg Brugsforenings 50 års jubilæum, 1942. Bestyrelse og personale foran den høje trappe på Christopher Boecksvej 1. Kilde: Fredensborg Arkiverne. På fotografiet til venstre ses uddeler Niels Christian Fuglsang og ved siden af hans hustru.

især selvstændige håndværkere og handlende, var der stadig ganske mange, der gik i en bue uden om Brugsen. Men småkårsfolk og tilflyttere handlede gerne i Brugsen, når varerne var billigere end hos nabokøbmanden. Efter befrielsen i 1945 herskede der vareknaphed og rationeringer nogle år endnu. Men efterhånden som importen af varer fra udlandet kom i gang, fyldtes butikkerne med de eftertragtede eksotiske varer: bananer, appelsiner, kaffe og lignende. Det tog tid at få fjernet rationeringerne, og den sidste rationering af kul og koks blev først ophævet i 1953. I Brugsen resulterede det i en besværlig administration af rationeringsmærker og en ubehagelig kundediskrimination med eftertragtede varer under disken. I 1945 kom omsætningen igen op over 200.000 kr. og fra da af gik det kun én vej: fremad og opad! Ti år efter var der en omsætning på 420.000 kr.

Midt under besættelsen kunne Brugsforeningen fejre 50 års stiftelsesfest på Hotel "Prinsen" den 16.4.1942. Der blev skre-

vet en festsang af en person, der underskrev sig H. F. H. Den blev afsunget ved kaffebordet, og man så filmen "Kender De F.D.B.?" – så særlig festligt blev det nok ikke, målt med nutidens øjne. Men alene det at kunne samles og markere fællesskabet og danskheden var betydningsfuldt.

Fra 1945 kom udenlandske varer ganske langsomt ind på det danske marked. Men mangelsituationen varede ved. Endnu i 1947 besluttede bestyrelsen i Fredensborg Brugsforening på grund af brændselssituationen at lade foreningen købe 300 tons tørv via kommunen for at sikre medlemmerne brændsel i den følgende fyringsperiode. Fra 1948 steg den danske industriproduktion og produktiviteten med 2/3, mens beskæftigelsen steg med 1/5 i forhold til tidligere år. Vandringen fra land til by og fra landbrug til industri tiltog.

Eftervirkningerne fra den 2. verdenskrig, økonomisk afmatning og stor arbejdsløshed, prægede starten af 1950'erne. Den usikre tid prægede også hele butikshandelen herhjemme. Men i løbet af 1950'erne begyndte der atter at ske forbedringer i økonomien, ikke mindst i kraft af Marshall-hjælpen fra U.S.A. Brugsforeningerne fik en ekspansiv periode, og medlemstallet steg kraftigt. Men Fredensborg Brugsens økonomi skrantede, og i 1954 tog bestyrelsen konsekvensen heraf: Formandens løn nedsattes til 400 kr. om året og bestyrelsens vederlag på 40 kr. bortfaldt. Revisorens løn blev 400 kr. årligt. Kontrabogen afskaffedes, og kontant betaling indførtes for almindelige dagligvarer i 1955. Det gav et vældigt likviditetsløft.

F.D.B.-manden Ejvind Oxe skrev i sin bog "På Tapetet i F.D.B. 1950-90":

"Næsten alle brugsforeninger uden for landets større byer mødte 1950'erne med 1930'ernes struktur og driftssystem. De var stort set alle énbutiksforretninger. Som regel boede foreningen i egen ejendom, som ofte var F.D.B. arkitekternes karakteristiske byggeri fra 1930'erne, der indeholdt såvel butik som uddelerbolig. Hovedbestanddelen af sortimentet var kolonialvarer, men ved siden af dem førte mange et omfattende sortiment i isenkram

og tilsvarende et ret bredt udvalg i manufakturvarer. Næsten alle foreninger solgt grovvarer: benzin og brændsel og en række driftsmidler til landbruget, fx høstbindegarn og bygningsartikler samt omfattende handel med korn, foderstoffer og gødning".

Niels Christian Fuglsang (1941-1961)

I 1941 blev Niels Christian Fuglsang uddeler i Fredensborg Brugsforening, og han var i 20 år en skattet person blandt kunderne, blandt andet fordi hans omsorg for kunderne fik ham til at yde kredit til mange kunder, som havde en vaklende økonomi – måske også for mange i forhold til Brugsens økonomi?

"Fuglsang var et meget varmt menneske. Med omsorg for de fattige ydede han ofte kredit – i nok for lang tid. Han nænnede simpelt hen ikke at presse folk. Da min svigerfar, bager Poggenborg, startede sit bageri, var der ikke penge til at betale kontant for, så han fik en aftale med Fuglsang. "Køb det, du skal bruge her. Bag brødet og betal, når det er solgt". Sådan kørte det nogle år. Det var noget, der aldrig blev glemt, selv ikke, da Poggenborg blev den store bager i byen". fortalte Egon Frandsen i 2009.

Egon Frandsen, Sørup (født 1944) fhv. vinhandler og halinspektør er en velkendt borger i Fredensborg og aktiv foreningsmand. Han var læredreng i Brugsen og fortæller meget om uddeler Niels Christian Fuglsang og de personer, der kom i området omkring brugsen og i butikken. Han fortalte også følgende:

"Året 1959 kom jeg i lære i den gamle brugs, der lå på Chr. Boecksvej....Chr. Fuglsang var uddeler, "Tårnhøj"-Jensen kommis, samme var Randi, datteren af Fuglsang, og Børge Betjent var chauffør. Kommis'erne var iført hvide kitler, læredrengen i brunt og chaufføren i blåt tøj. Fuglsang startede kl. 07.00 præcis iført sutsko, blå kittel med livrem og skjorte uden krave, og så blev der tændt op i de store kakkelovne. Kl. 7.30 kom vi andre og gjorde klar til åbningen kl. 8.00. Så var Fuglsang også klar, nu iført træsko og hvid kittel. Skjorten havde fået krave på, og han var barberet. Så gik han på kontoret med sin kaffekop og en god cerut. Min læretid sluttede efter godt et par år."

Jernbanegade i Fredensborg. Fredensborg Brugsforenings bestyrelse foran nr. 24 da Jernbanegade blev asfalteret. 1932. Ukendt fotograf. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Brugsens generalforsamlinger var normalt en meget fredsommelig affære med ringe medlemsfremmøde. Men generalforsamlingen den 28. april 1960 danner en undtagelse.

En del af foreningens medlemmer var utilfredse med den daglige ledelse og lavede "et kup". Bestyrelsen blev væltet, og Gunnar Lykke Pedersen fra "Lundsgård" i Langstrup blev ny formand. De øvrige bestyrelsesmedlemmer blev: J. Vedele Petersen, Carl Lauridsen, Stig Kristensen, Mogens Sørensen, Knud Jørgensen og Villy Jensen. De var klare i mælet: Kreditgivningen skulle stoppe og svindkontoen nedbringes. Der krævedes en ordentlig regnskabsførelse af uddeleren. Forhandlingsprotokollen afspejler ikke det dramatiske møde. Sekretæren nøjedes med at notere sig dagsordenen og valget med bestyrelsens navne. Det var ikke usædvanligt, at debatterne ikke refereres af sekretæren, når protokollen skrives under selve mødet. Men heldigvis kom der et bedre referat i den lokale presse, som gerne stillede op på møderne for at orientere læserne efterfølgende.

Niels Christian Fuglsang havde en større personlig gæld til Brugsen og forretningens svindkonto gav anledning til megen uro og diskussion i bestyrelsen.

Bestyrelsen besluttede, at Fuglsang måtte afskediges. Men på en ekstraordinær generalforsamling på Asminderød Kro den 14.12.1960 troppede 90 medlemmer op og forlangte nærmere oplysninger om opsigelsen og krævede den tilbagekaldt. Den siddende bestyrelse blev væltet, og opsigelsen blev trukket tilbage.

På en ny ekstraordinær generalforsamling 29.12.1960 fik man valgt en ny bestyrelse. Forsikringsinspektør B. Falck Hansen, Veksebo, blev valgt til formand, men han gik af to år senere, da han flyttede fra Fredensborg. Ejner Møller var næstformand, og han overtog formandsposten og havde den til sin død i 1974.

Bestyrelsen trak i arbejdstøjet og fik tilkaldt 4 mand fra F.D.B.s revision, og sammen fik de lavet en vareoptælling lige efter nytår. Det blev besluttet, at en mand fra bestyrelsen og uddeleren skulle besøge de skyldnere, som endnu ikke havde anerkendt deres gæld for at få den godkendt af hensyn til regnskabet. F.D.B.s nye retningslinjer for Brugsens regnskab og uddelerens forhold hertil ville bestyrelsen forelægge til godkendelse på generalforsamlingen, og Fuglsang forpligtede sig til at indføre og overholde det nye regnskabssystem. Formanden fortalte, at det var kommet ham for øre, at veksler og regninger var holdt uden for regnskabet og dermed uden for bestyrelsens orientering.

Det nye regnskabssystem blev indført fra den 4.4.1961. Det indebar, at der skulle føres lister over prisændringer, forbrug fra butik, uddelerens privatforbrug og månedsopgørelser.

I 1961 strammede det til. På nogle stormfulde generalforsamlinger blev Fuglsang stærkt kritiseret for sin drift af butikken, og der opstod en mistillid til ham i bestyrelsen, som forlangte, at han blev afskediget. Der blev foretaget en minutiøs gennemgang af de udestående fordringer, og den udmundede i en samlet oversigt i en diger protokol over de enkelte medlemmers gæld til foreningen. På en ekstraordinær generalforsamling den 20. september 1961 var der flertal på 26 stemmer for hans afskedigelse på grund af regnskabsrod og manglende bilag. De

udestående fordringer var på det tidspunkt vokset til 89.000 kr. En kontakt via en advokat til skyldnerne fik en del til at afvikle deres gamle gæld, som nogle af kunderne ikke anede, at de havde, men ca. 3.000 kr. måtte afskrives.

Den ekstraordinære generalforsamling 20.9.1961 på Asminderød Kro var udløst af Brugsens økonomiske situation. Formanden, forsikringsinspektør B. Falck Hansen indledte sin redegørelse således:

"Grunden til generalforsamlingen er, at den økonomiske situation har udviklet sig i ugunstig retning siden sidste generalforsamling. Pr. 1.1.1961 var de udestående fordringer ca. 100.000 kr., men nu var de steget til 107.000 kr. F.D.B. havde rykket for penge. Pr. 31.8.1961 havde foreningen en gæld til F.D.B. på 16.000 kr. og 26.000 kr. til ØA (Østsjællands Andel). Den 1.9.1961 var gælden til F.D.B. steget til 40.000 kr. og til ØA 31.000 kr. Et beløb på 3.600 kr. var ikke bogført. Man havde overgivet en del poster til kreditværnet, og dette havde bedt uddeleren om adresserne, men ikke fået dem, hvorefter en sagfører fik posterne overdraget til inkasso. I juli var kassekreditten 20.000 kr. og efter henstilling fra bankbestyrelsen blev den nedbragt til 18.000 kr. Dette medførte, at man ikke kunne betale andre kreditorer. Vi har flere gange meddelt uddeleren, at vi ville hjælpe ham, men dette har han ikke reflekteret på. Han mener, at otte måneder er alt for kort tid til at rette foreningen op i. Vi fik ikke at vide, at vi skyldte F.D.B. så meget. Uddeleren var selv derinde, men F.D.B. ville kun forhandle med bestyrelsen, og formanden tog så derind. Det meddeltes ham, at enten måtte F.D.B. lukke for varerne eller foreningen betale kontant. De udestående fordringer er steget og gælden til leverandørerne er også steget, så vi mener derfor ikke, at vi længere alene kan tage ansvaret. Da vi trådte til, tog næstformanden ud til de medlemmer, der skyldte os penge og fik en ordning, så vi fik godkendt 90.000 kr. af de 100.000 kr., der var ude at svømme. Vi fik også et supplement til uddelerens kontrakt. Endvidere opfordrede vi uddeleren til at sende regninger ud, men alt trak i langdrag, og vi så ingen anden udvej end at meddele uddeleren, at vi ønskede at indkalde til en ekstraordinær generalforsamling. Da han sagde, at han var indforstået med at søge sin afsked, trak vi vores ønske tilbage, men allerede måneden efter – 7. september – trak

uddeleren sit tilsagn tilbage, og derfor kom generalforsamlingen. Vi skal senere stemme. Et ja betyder, at forsamlingen indvilger i at opsige uddeleren til 1. januar 1962, et nej, at uddeleren skal forblive. Dette betyder ikke, at bestyrelsen går, men vi fortætter til den ordinære generalforsamling. Vort forhold til uddeleren er absolut godt, og rent menneskeligt har vi ondt af ham, men det er en forretning, som skal føres. Vi mener alle, at uddeleren går for meget i detaljer og ikke kan overkomme det regnskabsmæssige". Afstemningen viste, at 26 stemte ja, otte stemte nej og tre stemmesedler var blanke. Men i virkeligheden var der for få deltagere til generalforsamlingen i forhold til foreningens medlemstal, for at forsamlingen kunne være beslutningsdygtig!

I oktober 1961 anmodede 63 medlemmer om, at der blev indkaldt til endnu en ekstraordinær generalforsamling, hvor man ønskede en fyldestgørende beretning og redegørelse for uddelerens afsked. Man ønskede at beholde uddeler Niels Christian Fuglsang. Beretningen, der indeholdt en orientering om Brugsens forhold og samarbejdet med uddeleren, blev godkendt med 45 for, 25 imod og 7 blanke stemmer. I alt blev der afgivet 77 stemmer, så det var et efter forholdene velbesøgt møde med en livlig debat, og forsamlingen forlangte, at kreditgivningen blev stoppet.

Det blev dog klart for den nye bestyrelse, at Fuglsang alligevel måtte afskediges fra den 1. januar 1962. Efter et stillingsopslag fik man 7 kvalificerede ansøgere, og iblandt dem valgte bestyrelsen Verner Nielsen, Roskilde, som uddeler. Men han blev kun en overgangsfigur i fem måneder, fordi han fik et bedre job i Riisskov.

Ved generalforsamlingen på Asminderød Kro den 28.2.1962 var nybyggeri det centrale tema. Mogens Christiansen blev nyvalgt til bestyrelsen, som derefter bestod af B. Falck Hansen (formand), Ejner Møller (næstformand), Chr. Nielsen (skriftfører) og endvidere Willy Mortensen, Nelleman Pedersen, Mogens Christiansen og E. S. Hansen. – Uanset, at kvindernes ligestilling i samfundet havde vundet frem, og at Brugsen var hjemmenes leverandør af dagligvarer, må man fortsat spørge: Hvor var kvinderne?

Det var et klart mål for bestyrelsen at konsolidere foreningen og modernisere forretningen, så den kunne være konkurrencedygtig. Derfor kontaktede man F.D.B.s arkitektkontor, som præsenterede et forslag til en ny bygning ved et møde på Hotel "Prinsen" den 11.12.1961. Det skulle blive det første af mange møder om en ny Brugs, der ni år senere kunne holde indvielsesfest på Asminderødgade 61 i november 1970. Det kan siges med et gruk af Kumbel:

"Husk de tre:
T.T.T.!
Slid,
men vid:
Ting Tar Tid!
Piet Hein".

De første idéer til en ny butik kredsede om et lejemål i Endrupkvarteret eller køb af skomager Henriksens ejendom i Jernbanegade. Men ret hurtigt koncentrerede man sig om et nybyggeri.

Varemangel under 1. og 2. verdenskrig havde fået danskerne til i stigende grad selv at dyrke grøntsager, særligt rodfrugter. Brugen af gulerødder, pastinak, persillerod og rødbeder i husholdningerne steg støt i årenes løb, enten rå, kogt eller syltet som resultat af kolonihavefolkets virketrang i de små havelodder, der især havde byboernes interesse. På landet havde bønderne med andelstraditionen i bagagen efter 1945 etableret frysehuse med bokse til medlemmernes frostvarer: kød, fjerkræ, grøntsager og bær. Men de fleste frysehuse stoppede aktiviteterne i løbet af 1970'erne, efter at det i nogle år var blevet almindeligt udbredt med kummefrysere og køleskabe i de enkelte hjem. De såkaldte "hårde hvidevarer" som vaskemaskiner, køleskabe og kummefrysere til private husholdninger marcherede frem med stormskridt. Frostvarer kom hurtigt med i supermarkedernes tilbud i takt med udbredelsen af køle- og fryseskabe i hjemmene.

Som noget helt nyt solgtes Major-køleskabe i Brugsen fra 1957. Der blev solgt 68.710 køleskabe i Danmark i 1958, og

det gav forbrugerne mulighed for at opbevare letfordærvelige varer på en helt anden måde end hidtil. Varegrupper som mælk, pålæg og æg fik stor omsætning.

Uddeler Poul Wøidemann (20.5.1939-4.2.2017) beretter:

"Da jeg startede i Fredensborg i 1964, var salget af Major køleskabe på sit højeste. Jeg husker isenkræmmeren (Hundahl) i Jernbanegade, som var vores genbo. Han havde et Atlas køleskab i butiksvinduet til ca. 2.000 kr., og da vi kunne sælge et Major køleskab til 695 kr., købte vi en vognladning og satte dem på fortovet foran forretningen. Der blev skrevet med plakatfarve på forsiden af skabet, hvad det kostede, og vi solgte dem hurtigt. Men min nabo isenkræmmeren blev meget vred. Han var en mand i jakkesæt og én af byens spidser. Da jeg gik i banken efter småpenge, skete det engang, at han kom samtidig med mig, og da han så mig, vendte han om og gik hjem for at komme tilbage senere. Der gik et par måneder, så blev vi gode venner. Jeg tror, at han trods alt respekterede mig. Han kunne jo også se, at Brugsen gik godt".

På samme måde gik det, da hele Danmark ville med på fjernsynsbølgen. I Brugsen kunne man købe det nye Jensen-fjernsyn fra 1959. Med en drastisk prissænkning blev det en konkurrent til f.eks. Bang & Olufsens tv, der blev markedsført fra 1952. I 1959 var der 20 fjernsynsproducenter, og der blev fremstillet 25 forskellige mærker. Alene i 1959 (året før OL i Rom) blev der produceret 250.000 "husaltre".

Med 1960'erne kom en højkonjunktur, og nye eksotiske varer vandt frem: Avocado, ananas, icebergsalat, grønne asparges og squash introduceredes på markedet og via tv-køkkenet. I Brugsen blev behovet for store, pladskrævende frysere større og større, men pladsen i den gamle Brugs i Jernbanegade var jo stærkt begrænset, så det var først efter flytningen til Asminderødgade, at sortimentet af frostvarer kunne få større udbredelse.

I 1950'erne og 1960'erne kom kvinderne i stigende grad ud på arbejdsmarkedet, og behovet for hurtig og nem aftensmad

steg. Derfor vandt gryderetter frem, og nemme opskrifter på gryderetter fyldte ugebladene. Husstandene fik mærkbart forbedrede indkomster, og der blev råd til udlandsrejser og deraf følgende ændrede drikkevaner – der blev råd til "villa, vovse, vogn og vin".

Før 1960 var frugt og grønt en varegruppe med mindre betydning – de fleste medlemmer dyrkede jo selv deres grønsager. 80% af varerne blev købt hos lokale dyrkere.

Børge Krogh Jensen, ansat som kommis i Fredensborg Brugsforening 1.1.1970-1.9.1970, fortæller:

"Frugt og grønt blev ikke købt i F.D.B., det købte vi selv ind. Dels på Grønttorvet i København og dels hos lokale leverandører. Det betød, at vi ca. 3 gange pr. uge kørte VW-varebilen til Grønttorvet, hvor vi skulle være kl. ca. 6.00. Det vi kunne have i bilen, primært fingrønt, tog vi med i bilen, og resten blev leveret til butikken i løbet af dagen. Ikke særlig rationelt, når man tænker på, at vi kunne få det hele leveret fra F.D.B.'s lager hver dag. Men Poul Wøidemann var ikke tilfreds med flere ting i F.D.B, og deres frugt & grønt-kvalitet samt priser var et par af tingene. Morgenturene til Grønttorvet sammen med vores førstekommis Svend Jacobsen var meget hyggelige. Her var der tid til en god snak og en kop kaffe på vejen. Vi kørte varetur alle dage i ugen, hver by på sin bestemte dag og sin tur: Nødebo-Esrum-Sørup-Endrup-Asminderød o.s.v., og det var hr. Larsens ansvar at køre varer ud. Kun når han holdt fri, var det os andre undt at nyde livet på landevejen, et privilegium vi modtog med stor ærefrygt. For Gud nåde og trøste dig, hvis du lavede en fejl".

Det allerførste selvbetjenings-supermarked i Danmark åbnede i Esbjerg 1949, og indkøbsvognene fik deres debut herhjemme. Allerede ti år efter var 13% af alle brugser ombygget efter det nye princip. Navnet BRUGSEN blev brugt officielt første gang i 1948, og det bruges stadig i daglig tale. Men den 1. januar 1991 opdelte man COOP-gruppen i flere kæder, og Fredensborg Brugsforening skiftede navn til SuperBrugsen Fredensborg.

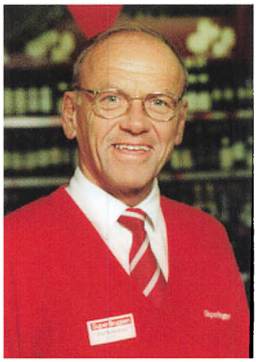

Uddeler Poul Wøidemann. Foto i Lokalavisen 1998. Fotograf: Knud Rauff Nielsen. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

COOP har fået sit navn, fordi det er et kooperativ, d.v.s. en virksomhed, der er ejet af medlemmerne. For kooperativer handler det ikke om at lave stor profit til aktionærerne, men om at skabe den største værdi for medlemmerne. Forretningen COOP blev 1. januar 2013 lagt sammen med foreningen F.D.B. (Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger) under navnet COOP Danmark.

Poul Wøidemann (1964-1999)

I 1963 var Brugsen byens mindste kolonialforretning, som næppe ville overleve efter flere stormfulde generalforsamlinger og uddelerskift.

Man gik med tanker om at fusionere de tre Brugser i Lønholt, Danstrup og Fredensborg, men bestyrelserne kunne ikke blive enige om, hvem der skulle være uddeler. Det var kun meningen, at Poul Wøidemann skulle passe Fredensborg Brugs i tre måneder, indtil man fandt en ny uddeler. Men så blev han i stedet fastansat den 1. januar 1964. Om starten fortalte han: *"Det viste sig ved overtagelsen, at der var et ret stort svind, langt mere end jeg kunne tåle med en løn på ca. 37.000 kr. om året. Derfor blev der afholdt status tre måneder i træk, og så var problemet hurtigt løst. De 2 lærederenge blev skiftet ud med to dygtige kommis'er. Vi fordoblede omsætningen straks fra starten, takket være dem. De solgte rigtig mange varer, og selv om de stod i kassen, slap ingen forbi dem uden at købe F.D.B.s egne salater, der var en nyhed på den tid".*

Poul Wøidemann fortæller: *"Fredensborg var en lille butik på 91 m², og omsætningen var 694.000 kr. om året. Der var to lærlinge og så mig, så personaleledelse var intet problem, det var bare om at rubbe neglene. Sædvanen tro startede jeg med at køre på torvet og købe grønt. Byen havde 7 købmænd og en "BAMBA", som var byens største købmandsbutik, målt på omsætning, og den var tillige Brugsens nabo. Brugsen havde absolut ingen penge, den var insolvent. Den havde i flere år udbetalt dividende, selv om der ingen overskud var. Man lånte bare i banken. Men det var stoppet. Fredensborg Brugs havde solgt ejendommen til F.D.B. for 60.000 kr. og boede til leje i en stafet-*

butik. Sådan var betingelserne, da jeg startede. Når man ingen penge har og gerne vil derudaf, så er grønthandel en god måde: Investér pengene om morgenen og hav dem hjemme i kassen om aftenen – det kan næsten ikke gå galt, hvis man ellers får solgt det, man har købt".

Poul Wøidemann vendte udviklingen, og en ny æra begyndte. Han startede som nævnt som vikar for uddeleren i Fredensborg Brugsforening den 1. december 1963, og han sluttede den 15. september 1999 efter mere end 35 års energisk arbejdsindsats og initiativrig virksomhed.

I sin bog "Rigtige Originaler og andre Tosserier" fra 2010 skriver John Rydahl et afsnit om Poul Wøidemanns start: *"Det var hårde odds med otte konkurrerende købmænd – heraf den største, Bamba, som nabo - og et til tider yderst konservativt klientel, som kendte Rigmor i Bamba, men ikke Poul fra Helsinge".*

Han var ganske ung, kun 25 år, og en af landets yngste uddelere. Men han havde en god baggrund for at søge stillingen som uddeler i Fredensborg Brugsforening. Hans farfar Just Wøidemann startede Brugsforeningen i Helsinge i 1906, og faderen Robert Wøidemann var uddeler i Danmarks største brugsforening i Helsinge i 39 år. Poul startede på kontoret hos sin far i 1963 efter et 16 måneders studiephold i U.S.A., hvor han var ansat i et stort supermarked og blandt andet så på moderne forretningsmetoder.

Poul Wøidemann havde overskud til også at beskæftige sig med landsdækkende opgaver, idet han var formand for Uddelerforeningen 1981-1987. Men han takkede klart nej til et tilbud om at blive bestyrelsesformand i F.D.B. i forbindelse med skandalen i 1982 om nogle leverandørbetalte jagtrejser til nogle F.D.B. topfolk. På det lokale plan havde han været kasserer i Fredensborg Boldklub og Idrætsforening, og de lokale sportsklubber havde altid en god sponsor i SuperBrugsen.

Brugsen i Fredensborg havde netop den 18. juni 1963 indviet en ny butik på Christopher Boecksvej 1, der blev kaldt

Stafet-Brugsens forretning på Jernbanegade 24. Foto engang i perioden 1963-1970. Fotograf ukendt. Kilde: SuperBrugsen.

"Stafet-Brugsen". Den var kun på 114 m² samt et opholdsrum på 16 m². Den begrænsede lagerplads blev afhjulpet af Poul Wøidemann ved, at han ofte kørte til Helsinge Brugs og forsynede sig der med varer, som man savnede og efterlyste i Fredensborg. Arealet var ikke særlig stort, når varesortimentet var stigende. Men Poul Wøidemann fandt på råd: Om sommeren øgede han arealet med mere end 1 m² ved at flytte kakkelovnen udenfor!

Et andet eksempel på Poul Wøidemanns snarrådighed var ølstrejken i 1965, hvor bryggeriarbejderne på Carlsberg-lageret i Høje Tåstrup nedlagde arbejdet, fordi ledelsen besluttede, at de ansatte fremover kun måtte drikke øl i frokostpausen. Det betød store forsinkelser i leveringen til forhandlerne. John Rydahl fortæller:

"Det passede imidlertid ikke Poul, fordi han derved ikke kunne efterkomme kundernes efterspørgsel på øl. Derfor fik han i en

ruf arrangeret leveringer af tysk øl, så han som den eneste i byen aldrig løb tør. I en anden ende af varesortimentet skete noget lignende, da man pludselig ikke kunne få gær. Det skaffede Poul fra Sverige, så han igen som den eneste i byen havde rigeligt med gær. Denne snarrådighed var med til at trække kunderne til. Og når man så var der, kunne man jo lige så godt købe sine andre varer i Brugsen, hvor der nu hverken var smugkro i baglokalet eller andet smuds. Den tid var forbi og erstattet af professionel foretningsdrift".

De første annoncer i de lokale aviser var små rubrikannoncer, der kun markerede Brugsens eksistens og generelle slagtilbud. Men Poul Wøidemann startede hurtigt et samarbejde med den daværende lokale avis med det lange navn Avertissementstidende, der afløstes af Lokalavisen med redaktør Jørgen Hansen ved roret. Det var en massiv markedsføring af de ugentlige tilbud. Han indrykkede den første helsidesannonce i Avertissementstidende med Brugsens tilbud, og det er siden blevet til mange store ugentlige helsidesannoncer i Lokalavisen/Uge-Nyt, der gratis omdeles til alle husstande og således har stor dækning i lokalområdet. Det er fulgt op af uddeler Bo Kristensen, så man i både Uge-Nyt og Hillerød-Posten nu kan møde op til 14 helsides annoncer med Brugsens slagtilbud i den kommende uge. Det tiltrækker kunder fra det meste af Nordsjælland og bidrager til væksten i omsætningen år for år i konkurrence med de øvrige lokale handlende. Allerede i 1982 havde Brugsen lokalt en markedsandel på 36% af detailhandlen med fødevarer. SuperBrugsen Fredensborg bruger flere annoncekroner end alle andre SuperBrugser i Danmark.

I Fredensborg er der tradition for, at man markerer kongefamiliens festlige lejligheder i byen. Især har Handels-og Håndværkerforeningen ofte stået for udsmykningen med æresporte, og kommunen har rejst en flagallé i Slotsgade, ligesom der har været fakkeltog til slottet. Siden 1988 har byens borgere hilst regentparret velkommen til byen, når de har forlagt residensen til Fredensborg om foråret.

Poul Wøidemann sørgede for, at SuperBrugsen var blandt de forretninger, der deltog i udsmykningen af butiksvinduerne,

og han fandt på at sælge vin med en særlig etiket ved flere lejligheder. I anledning af regentparrets sølvbryllup i 1992 lancerede SuperBrugsen en særlig "Fredensborgvin" med et billede af Fredensborg Slot på etiketten. Som en særlig bonus fra det franske vinfirma modtog SuperBrugsen en 12 liters flaske vin, og den blev afleveret på slottet af en lille delegation til HKH prins Henrik, som ved synet af den store flaske udbrød: *"Den kan Margrethe og jeg da ikke drikke alene!"*. Poul Wøidemann skrev senere i sine erindringer, at han burde have sagt: "Jeg kan godt på torsdag!", men da var situationen forpasset.

HKH Prins Henrik modtager en 12 liters flaske med SuperBrugsens vin i anledning af regentparrets sølvbryllup i 1992. Personer fra venstre: Morten Jacobsen, Lars Kragerup, Poul Wøidemann, Jørgen Hansen, HKH Prins Henrik. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Ved HKH prinsesse Benediktes 50 års fødselsdag i 1994 solgte SuperBrugsen en "Prinsessevin" med hendes portræt på etiketten, og der blev ophængt et stort velkomstbanner ved SuperBrugsens parkeringsplads.

I 1992 var der bare tre kolonialforretninger tilbage i Fredensborg – og det var tæt på, at kun to overlevede. IRMA blev i 1982 købt af F.D.B., men drevet videre under IRMA-navnet. I Fredensborg blev IRMA trods mange trofaste kunder lukket i 1992 og erstattet af en FAKTA-butik, der igen blev overtaget i 1994 af en SUMA-butik, som nu er nedlagt. Fredensborg Supermarked i Jernbanegade 3 var reelt det eneste alternativ, men forretningen blev siden overtaget af discountkæden KIWI. Brugsen er faktisk den eneste af de "gamle", der overlevede.

I 1995 kunne formanden, Jørgen Jarnbye, med glæde konstatere, at SuperBrugsen Fredensborg havde haft det hidtil bedste resultat i de 103 år, den havde eksisteret, med et overskud på 2,1 millioner kr. Også de to følgende år viste stigning i overskuddet til henholdsvis 2,3 millioner kr. og 3,3 milioner kr. Det var i høj grad Wøidemanns fortjeneste.

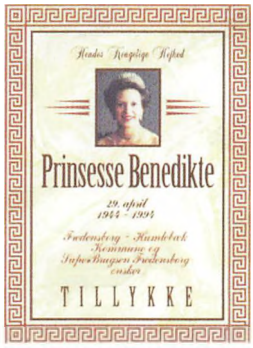

Etiket til SuperBrugsens vin i anledning af HKH Prinsesse Benediktes 50 års fødselsdag, 1994. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Øverst til venstre: HKH Prinsesse Benedikte besøger i anledning af sin 50 års fødselsdag Benediktehjemmet den 4.5.1994, og SuperBrugsen bød velkommen med et banner ved den fælles P-plads. Foto: Knud Rauff Nielsen. Lokalavisen 10.5.1994. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

SuperBrugsens 100 års jubilæumsfest i Fredensborghallen, 28.3.1992. I forgrunden ses Bo Kristensen, Jonna Egholm Andersen og Jørgen Jarnbye. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Præsterne Bjarne Wulff og Lars Tjalve optræder på slap line ved SuperBrugsens 100 års jubilæumsfest i Fredensborghallen, 28.3.1992. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

En del af personalet i SuperBrugsen, 1998. Fotograf: Knud Rauff Nielsen, 4.12.1998. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Bo Kristensen (1999-nu)

Bo Kristensen blev SuperBrugsens nye supermand i 1999. Hans forgænger Poul Wøidemann havde lagt fundamentet for den moderne SuperBrugs, og Bo Kristensen byggede videre i bogstaveligste forstand.

Bo Kristensen blev født 1962 i Herning, hvor han tog Højere Handelseksamen i 1983. Han kom i lære i Skjern og er uddannet merkonom. Hans første job var som uddelerassistent på Frederiksberg. På Grønland arbejdede han i tre år med at indrette en butik i Nuuk, hvor han også fungerede som logistikchef i det kæmpestore område. Hjemme igen blev han souschef i Kvickly, Glostrup, og som konsulent havde han konverteringen af IRMA-butikker til SuperBrugser som opgave. Han ledede ombygningen af Brugsen i Herfølge, og derefter kom han til Espergærde i 1993. Året efter kom han til den F.D.B.-ejede Humlebæk Brugs, der havde solgt dårligt og var tæt på en konkurs. Men Bo Kristensen fik den rettet op igen.

Humlebæk Kreds under Helsingør Brugsforening startede i oktober 1956 med 50 medlemmer, men tilgangen blev så stor, at Humlebæk-filialen i 1979 havde dobbelt så mange medlemmer som det i øvrigt jævnbyrdige Espergærde-område. Der er stor forskel på brugsforeningernes ledelsesforhold. I F.D.B.-ejede Brugsforeninger er det distriktsrådgiveren fra F.D.B., der tager beslutninger om, hvordan tingene skal køre. I en selvstændig brugs som Fredensborg er det derimod bestyrelsens og uddelerens opgave. Derfor søgte Bo Kristensen til Fredensborg for at prøve kræfter med de udfordringer, der var der, og han blev ansat i SuperBrugsen Fredensborg den 1. september 1999.

Poul Wøidemann, Jørgen Jarnbye og Bo Kristensen ved hans tiltrædelse, 1999. Ukendt fotograf. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Omkring år 2000 var økologien på fremmarch. Der blev gennemført flere ombygninger af bygningerne i Asminderød, åbningstiderne blev udvidet og økonomisk stabilitet herskede. SuperBrugsen begyndte at sælge bøger fra 2001, da bogmonopolet blev brudt.

I 2006 blev Per Warming Nissen ansat som souschef i SuperBrugsen Fredensborg. Han er uddannet kommis og kom fra en stilling som konsulent i SuperBrugs-kæden.

I august 2008 tog man forskud på åbningen af den nye SuperBrugs, idet man på den store p-plads foran selve brugsbygningen åbnede en OK-tankstation efter adskillige tidligere afslag fra byrådet.

"Der var tale om debut for OK-Benzin i Fredensborg, da det nye OK-tankanlæg åbnede i august 2008. Det er kommet godt fra start, og salget er indtil november på over 200.000 kr. pr. uge. Ved den gamle butik i Asminderødgade var der ingen tank". – Butikslederen, november 2008.

Den nye bygning på Humlebækvej 2 er tegnet af arkitektfirmaet AK 83. Åbningen af den nye SuperBrugs på Humlebækvej 2 blev et tilløbsstykke af forrygende dimensioner.

"Over 10.000 besøgte den nye SuperBrugsen Fredensborg til åbningsfesten søndag den 9. november 2008, og mange kunder måtte lukkes ind i hold. For medarbejderne var det en historisk dag. De 224 parkeringspladser var allerede optaget, da der endnu manglede en halv time til åbningen kl. 10. Og de mange kunder i køen kunne ikke blot glæde sig over, at vejret denne morgen viste sig fra den flotte side. Der var gratis kaffe og wienerbrød og levende musik ved indgangen. Uddeler Bo Kristensen havde en anelse nerver på efter generalprøven lørdag eftermiddag. Man siger jo, at der skal være nogle fejl ved enhver generalprøve, for at premieren bliver god. Det skete, da brandalarmen satte i gang og hidkaldte brandvæsenet, ligesom lyset svigtede et par gange lørdag eftermiddag. Salgsrådgiver Torben Damgaard, COOP, lykønskede med ordene om, at byggeriet er den største bedrift, der er udført af en selv-

stændig brugsforening, og at Fredensborg dermed har fået en af de bedste SuperBrugser i Danmark". - Medarbejderbladet COOP, den 20.11.2008.

I 2008 kunne man åbne dørene for den nye bygning på Humlebækvej 2 og skabe den vækst, der fra 2013 har gjort SuperBrugsen Fredensborg til Danmarks største med en omsætning i 2016 på 228 millioner kr. inklusive moms, selv om den arealmæssigt ikke er den største.

Bo Kristensen har høstet anerkendelse for sin indsats såvel fra Fredensborg Kommune som fra kolleger, idet han modtog Fredensborg Kommunes erhvervspris 2010 og desuden kollegernes pris 2010. "Butikslederens skulderklap" hedder prisen, og i en tale til Bo Kristensen, blev prisen motiveret af direktøren for uddelerforeningen, Jens Larsen:

"Du blev uddeler første gang i den daværende SuperBrugs i Espergærde 15. september 1993, og herfra flyttede du til SuperBrugsen i Humlebæk. Du er jo vestjyde, men du må være faldet godt til i det nordsjællandske, så du havde mod på at blive i området og lagde billet ind, da Poul Wøidemann gik på pension i efteråret 1999 i Fredensborg. Du har løftet arven efter din navnkundige forgænger. Omsætningen steg år for år, så rammerne blev trange. Men da det var svært at få tilladelse til at bygge ud på den daværende beliggenhed, måtte I tænke nyt. Ud af alle de mange tanker for fremtiden voksede der et meget stort projekt.... En investering på omkring 85 millioner kr. Den 9. november 2008 slog I dørene op for det nye anlæg, lige midt i udbruddet af finanskrisen. Men det viste sig, at I godt kunne lokke kunderne lidt ud af byen for at handle. Desuden har I fået fat i mange pendlere. Kunderne kan godt lide de mange gratis p-pladser lige ved døren – og at der ikke skal puttes mønt i kundevognene. Men det allervigtigste er, at ånden fra den gamle butik er flyttet med... Der var en pæn vækst i den gamle butik, men det store spring fremad var 2009 – det første år i den nye butik. Her opnåede I en vækst på 34% til en samlet omsætning på 122 millioner kr. eks. moms. I 2010 er der lagt yderligere på med en vækst på 19%, indtil Føtex Food kom... Din lederstil er lyttende og dialogorienteret. Du

har også et omsorgsgen, når der er brug for dét. Og så er du købmand og stiller krav. Dine visioner om at gøre tingene på en anden og bedre måde kan undertiden komme til udtryk gennem både sort humor og positive provokationer. Andre har bemærket din indsats. For nylig fik du årets Erhvervspris – en ære, som du straks delte med medarbejdere og bestyrelse. Det viser, at du også er et beskedent menneske, og at din tilgang til jobbet er præget af en vis ydmyghed".

"Butikslederens skulderklap" gives til ansatte og folkevalgte, der i årets løb – eller over flere år – har gjort sig bemærket med en særlig hæderværdig indsats. I 2010 fik Bo Kristensen tillidsposten som bestyrelsesmedlem i Den Danske Bank.

Det var også i "Butikslederen", at man i 2010 kunne læse disse ord af souschefen Per Warming Nissen:

"Vi sætter selv overliggeren, og det har jo vist sig, at vi kan flytte grænser, når vi tror på det. Et element i succes'en er omkostningsbevidsthed. Der bliver ikke ruttet med pengene, og man smøger også selv ærmerne op, hvis det kan give Brugsen besparelser eller øget indtjening".

Rosen kom også fra kundekredsen. John Rydahl skrev i sin bog "Rigtige originaler og andre tosserier", 2010 om både personligheder og skæve eksistenser i den lille slots- og stationsby. Og der har Bo Kristensen allerede fået en plads blandt Fredensborgs kendisser, selv om han først kom til Fredensborg i 1999. Han hører fremtiden til og har slået sit navn fast med syvtommersøm.

"Selv om det var voldsomme betingelser at skulle leve op til, har Bo formået at drive butikken videre i samme ånd som tidligere, og da han på samme måde som Poul valgte at flytte butikken endnu længere sydøst på for at udvide sit forretningsareal, omsatte han for ikke mindre end 1 million kr. på åbningsdagen. Så jo, der har også i Fredensborg været mulighed for at tjene penge, hvis man ellers har forstået at stikke fingeren i jorden, tage temperaturen på kunderne og mærke efter,

hvilken vej vinden blæste. Et simpelt eksempel herpå er måske tituleringen, som i Brugsens historie er gået fra kun efternavnet Fuglsang over begge navne hos Poul Wøidemann til alene fornavnet Bo".

I 2012 var SuperBrugsen en af kommunens største arbejdspladser med 142 ansatte, svarende til 59 fuldtidsansatte, og den position ser ud til at vare ved. De nærmeste fremtidsplaner indeholder en udvidelse af de bestående bygninger på ca. 1500 m². Udviklingen går i retning af færre discountbutikker og flere supermarkeder, og SuperBrugsen er stadig fremme i skoene.

FORMANDEN

Den lovmæssigt forankrede ledelse af foreningen ligger hos formanden, der vælges af bestyrelsens midte jævnfør vedtægternes paragraf 11. Formanden repræsenterer foreningen, indkalder til bestyrelsesmøder og leder forhandlingerne. Det er bestyrelsen, der har ansvar for foreningens virksomhed i overensstemmelse med landets love, foreningens vedtægter og generalforsamlingens beslutninger. Det er således en ganske stor opgave, der påhviler formanden både juridisk og med hensyn til foreningens politiske mål.

Siden starten har der været følgende formænd for bestyrelsen:
Skomagermester Hans Svendsen, Endrup, 16.1.1892-10.3.1895
Hotelejer Peter J. Hansen, Fredensborg, 10.3.1895-1.11.1895
Gartner H. Johansen Engholm, Fredensborg,
1.11.1895-8.2.1903
Landpostbud Christian P. Christiansen, 8.2.1903-1916
Malermester Henrik P. Jessen, 1916-1930
Christian C. Nielsen, 1930–28.4.1960
Gårdejer Gunnar Lykke Pedersen, Langstrup,
28.4.1960-29.12.1960
B. Falck Hansen, 29.12.1960-19.12.1962
Gartner Ejner Møller, Veksebo, 19.12.1962-oktober 1974
Malersvend Mogens Christiansen, Fredensborg,
20.11.1974-28.11.1979

Kursusleder Jørgen Jarnbye, Fredensborg,
28.11.1979-2004 samt
Landsrådsmedlem i COOP Jonna Egholm Andersen,
Fredensborg, 2004 indtil nu.

De seneste formandsperioder har været relativt lange, og det har givet stabilitet i ledelsen. Mogens Christiansen havde således haft sin gang i SuperBrugsen som dreng, og han havde været bestyrelsesmedlem i 18 år og næstformand fra 1965, inden han blev formand efter Ejnar Møllers død i 1974.

Jørgen Jarnbye efterfulgte Mogens Christiansen, der efter vedtægterne måtte gå af, da han fyldte 70 år i 1979. Jørgen Jarnbye havde adskillige lokale tillidsposter i tidens løb: I 10 år var han leder af Ulveungerne i Det Danske Spejderkorps, og han var formand for Kongsdalfonden og bebyggelsen "Parken"s Ejerforening. Han var endvidere medlem af skolekommissionen i Fredensborg-Humlebæk kommune og sad i Brugsens bestyrelse fra 1979-2004. Jørgen Jarnbye måtte lige som sin forgænger gå af på grund af alder.

Jonna Egholm Andersen startede som suppleant til bestyrelsen i 1997, blev bestyrelsesmedlem i 2001 og overtog posten som formand efter Jørgen Jarnbye i 2004. Hun har således været med i hele den lange periode, hvor SuperBrugsen voksede, blev rigtig stor og flyttede ud på marken ved Humlebækvej i 2008. Hun har desuden haft kræfter, mod og evner til at varetage det indflydelsesrige hverv som landsrådsmedlem i COOP, hvor de overordnede linjer tegnes, og fremtidens brugsforeningsbevægelse planlægges. Med i bagagen har hun erfaringerne fra den veldrevne SuperBrugs i Fredensborg, i dag landets største.

UDDELEREN

Uddeleren var fra starten den person, som en brugsforening valgte til at forestå uddelingen af de indkøbte varer. Titlen er blevet bevaret ind i en tid, hvor stillingen dækker over et langt større ansvar for en brugsforenings samlede drift. I brugsforeningernes første generation indtil begyndelsen af 1900-tallet var det brugsforeningernes formænd og øvrige bestyrelse, der tegnede den enkelte brugsforening. Det var dem, der havde taget initiativet og havde valgt en til at uddele varerne - ofte en fra deres egen kreds - altså uden vare- eller butiksfaglige forudsætninger. Men gradvis kom uddelerne i de fleste tilfælde til at fremstå som brugsforeningernes "stærke mænd". De fik en faglig uddannelse og senere videreuddannelse, og de sluttede sig allerede i 1901 sammen i en organisation "Danmarks Uddelerforening".

I 1932 oprettede F.D.B. "Den Danske Andelsskole" i Middelfart. Der blev udbudt 5 og 9 måneders kurser for op til 90 elever ad gangen med vægt på at kvalificere kommis'er til at varetage uddelerstillinger og andre ledende stillinger inden for andelsbevægelsen.

I Fredensborg Brugsforening har der indtil nu været 8 uddelere:

Oversigt over uddelere

Købmand N. L. Andersen, Fredensborg	25.1.1892-1.11.1895
Hotelejer Peter J. Hansen, Fredensborg	1.11.1895-1917
Marius Hansen, Fredensborg,	1917-1941
Niels Christian Fuglsang, Fredensborg	1941-31.12.1961
Verner Nielsen, Glostrup	1.1.1962-5.5.1962
Gunnar Lykke Hansen, Helsinge	1.6.1962-1.12.1963
Poul Wøidemann, Helsinge	1.1.1964-1.9.1999
(vikar 1.12.-31.12.1963) og	
Bo Kristensen, Fredensborg	1.9.1999 til nu.

Om uddelerne kan yderligere nævnes:
Hotelejer Peter J. Hansen, Hotel "Prinsen" var først formand 10.3.1895-31.10.1895, og derefter blev han valgt til uddeler 1.11.1895-1917.

Efter ham kom kommis Marius Hansen, søn af Peter J. Hansen. Han havde også en lang funktionsperiode fra 1917-1941. Niels Christian Fuglsang afløste Marius Hansen som uddeler fra 1941-1961. Se kapitlet: Niels Christian Fuglsang (1941-1961).

Da Fuglsang sluttede, blev der en periode med kortvarige engagementer af flere uddelere.

Derefter kom Poul Wøidemann på banen i 1964. Se kapitlet: Poul Wøidemann (1964-1999).

Den nuværende uddeler, Bo Kristensen, overtog så hvervet som uddeler i 1999. Se kapitlet: Bo Kristensen (1999-nu).

MEDLEMMER

Efter lovene 1892 skulle driftskapitalen skabes gennem medlemmernes ugentlige indskud. Medlemsskabet skulle være åbent for mænd og kvinder, og bestyrelsen skulle vælges demokratisk. Det var vigtigt at understrege ligestillingsprincippet og foreningens demokratiske grundlag. Der skulle være generalforsamling hver måned (!), og der skulle aflægges regnskab fire gange om året. Intet under, hvis møderne havde sparsomt fremmøde. Hvert medlem skullle have 5% i rente pr. år af den indskudte kapital. 2,5% af det øvrige overskud skulle henlægges til fremskaffelse af nyttig litteratur og oprettelse af et læseværelse, altså en oplysningsfond. Til reservefond skulle der henlægges 1%, så man havde noget at stå imod med. Resten af overskuddet skulle udloddes til de enkelte medlemmer i forhold til det årlige køb. Men medlemmerne lånte kun de underholdende romaner, og seriøse og oplysende foredrag kom arbejderne ikke gerne til. Den egentlige uddeling af varer begyndte i det små ved, at man indgik rabataftaler med en lokal bager om større kvanta brød, som kunne sælges til medlemmerne. De første mange år udgjorde rugbrødssalget henved halvdelen af foreningens omsætning.

Brugsen startede med 80 medlemmer i 1892.

I 1914 var medlemstallet steget til 290, og 58 af dem troppede op til generalforsamlingen, selv om der ikke var særlige

Asminderød Kro. SuperBrugsens generalforsamlinger har i mange år været velbesøgte. Foto: Ernst Tursø, 2016.

punkter til drøftelse, og der var genvalg af de fleste bestyrelsesmedlemmer ifølge protokollen. Indskuddet for nye medlemmer var sat lavt til 1 kr., og i årets løb var der kommet 11 nye medlemmer til. Medlemstallet stagnerede, så i 1930 var der kun 297 medlemmer. I den samme periode var der en stigning fra 1.300 til 1.550 borgere i Fredensborg by, så kundegrundlaget var vokset.

Efterhånden ændrede generalforsamlingerne sig, så de havde karakter af festlige sammenkomster for medlemmerne med fælles kaffebord, spisning, foredrag, oplæsning, lysbilleder, film, auktion over udrangerede varer, lotterier og lodtrækninger etc.

Brugsen har igennem årene ydet medlemmerne en bred ekstra service ved at arrangere en lang række aktiviteter som busture, sommerudflugter, vinsmagninger, virksomhedsbesøg og balaftner, og det har mange deltagere sat stor pris på. Disse arrangementer har skabt gode kontakter mellem medlemmerne, bestyrelsen og personalet i dagligdagen.

ØKONOMI

Brugsforeningen var fra begyndelsen en økonomisk forening, muliggjort efter grundloven af 5. juni 1849 § 78, der handler om retten til at danne foreninger i ethvert lovligt øjemed.

I forhandlingsprotokollen noteredes følgende om det økonomiske grundlag:

"Den 30. Marts 1892 erholdt Foreningen i den Sjællandske Bondestands Sparekasse et Laan paa 6000 Kr. minus Omkostningerne 81 Kr. Heraf udbetaltes resten 3500 Kr. til fru Hartz samt et Afdrag af 1000 Kr. til Hans Nielsen, medens Resten blev anvendt til Hjælp til Driftskapital. Paa samme Tid blev der foretaget væsentlige Forandringer i Ejendommen for at gøre den tjenlig til dens fremtidige Anvendelse. Samtidig indgik Uddelerens kontante Kaution paa 1000 Kr. i Foreningens Driftskapital, hvad ogsaa noget senere blev Tilfældet med Kassererens kontante Depositum paa 1000 Kr. Endvidere var der af Medlemmerne tegnede Andele til et Beløb af ca. 2000 Kr. indkommet 1250 Kr. og Bestyrelsen, der formente, at den nu havde Kapital nok til at drive Foreningen, besluttede ikke at indkræve de resterende tegnede Andele, der væsentlig var tegnet af Smaakaarsfolk, som havde Vanskelighed ved at betale dem. Der var paa den Tid alt Indkøb, dels som brugt, dels som nyt det nødvendigste

Inventarium til Butik og Lager, ligesom Vægte, Lodder, Maal og andet Smaainventarium ogsaa var anskaffet".

Blandt foreningens udgiftsarter i 1925 var: Ejendomsvedligeholdelse, afdrag på gæld og renter, kongelige skatter, kommuneafgift, vandafgift, brændevinsafgift, kloakbidrag, gadebeysning og elektrisk kraft til kaffemøllen + reparation, lønninger, udbringning af varer, varelagerets opgørelse, regnskabsrevision, tilskud til telefon, forsikringer (brand, tyveri, folk), betalt papir til uddeler, dividende til medlemmer og diverse udgifter.

Dividende

Dividenden er det årlige udbytte, der fordeles mellem medlemmerne i forhold til deres medlemskøb i årets løb.

Der kunne efter foreningens love oprettes en konto for hvert enkelt medlem, hvortil der overførtes mindst 1% af medlemmets dividendeberettigede køb. Dividendeprocenten fastlagdes af bestyrelsen og varierede gennem årene.

I 1892 var omsætningen på 30.864 kr., og den var jævnt stigende de første 25 år. *"Som Overskud til Medlemmerne er der i de 25 Aar udbetalt i alt 126.085 Kr., der altsaa udgør den Gevinst, Medlemmerne har haft ved at være med i Brugsforeningen"*, som en ganske stolt kasserer noterede sig. – Nordsjællands Socialdemokrat den 15. april 1917.

"Ved at give kredit kunne høkerne samle sig og holde på en kundekreds, hvis trofasthed de desuden belønnede med at give tilgift, oftest i form af den såkaldte julerente... Men brugsforeningsbevægelsen kunne erstatte høkerens julerente med noget mere kontant og retfærdigt udregnet: dividenden, der skulle blive en af de vigtigste attraktioner for normalforbrugeren". – Birger Mikkelsen: Helsingør forvandler sig. En by og en brugs i 75 år. 1979, side 19.

At denne form for "rabat" kunne bruges i markedføringen blev til et slogan i 1959: *"Vi mødes i Brugsen – og får del i dividenden!"*.

Fra 1892 til 1930'erne var dividenden 10%, men så dykkede den under og efter besættelsen til ca. 4% og nåede et lavpunkt i 1954 med 1%. Først i 1962 kom dividenen op på 3%, men så blev der dividendepause op til 1970 og i 1984-1994, blandt andet fordi man begge gange skulle spare op til kommende nybyggerier på Asminderødgade 61 og siden på Humlebækvej 2. I nogle få år derefter geninførte man dividendebetalingen.

Poul Wøidemann har kommenteret perioden, hvor der blev planlagt og bygget ny butik i Asminderødgade 61 i 1970: *"Byggeriet løb op i 3 millioner kroner, og vi havde kun det beløb, som grunden kostede, så huslejen blev meget høj. Vi afskaffede derfor dividenden, der senere er kommet tilbage i forstærket udgave"*.

I den nye butik steg omsætningen kraftigt, og der blev igen råd til dividenden. Hvert medlem købte i gennemsnit for 5.900 kr. varer årligt. Fredensborg Brugs blev med en omsætningsstigning på 16% en af de bedste i Nordsjælland, og Brugsen havde nu 36% af fødevaremarkedet i Fredensborg. En ny frugt- & grøntafdeling, der kom til i 1976, viste sig værdifuld, for salget af frugt & grønt blev fordoblet.

År for år blev en procentdel af dividenden overført til en reservefond, der voksede og voksede som tjørnehækken i eventyret om Tornerose. Reservefonden var tænkt som en "sparebøsse" til kommende investeringer og var i 2006 på 37,4 millioner kr.

I 1982 havde de fleste brugsforeninger afskaffet dividenden. Men Brugsen Fredensborg udbetalte stadig 3% dividende, fordi den betalte ca. 20.000 kr. i skat pr. måned af driftsoverskuddet. *"Hvis vi ikke udbetalte dividende, kom vi af med 40% mere i skat af dividendebeløbet – og det vil sige 360.000 kr. mere om året i skat ud over de 240.000 kr. vi normalt betaler. Vi udbetaler i år en lille million i dividende"*, sagde Poul Wøidemann på generalforsamlingen. Men dividendeudbetalingen kostede ca. 300 timers arbejde, og det måtte indgå i overvejelserne.

I 1984 var det tid til endnu en dividendepause, denne gang for at erstatte dividenden med rabatter på udvalgte varer, og der indførtes et lavprisprogram for at imødegå den øgede konkurrence fra OBS! i Helsingør, samtidig med, at der blev sparet op til kommende nybyggeri. Pausen varede i 10 år.

"Da F.D.B. byggede OBS! i Helsingør, sagde deres analyse, at Fredensborg by ville miste 13 millioner kr. i omsætning. Vores mål var, at vi ikke ville afgive noget til OBS!, og det kom vi heller ikke til. Vi afskaffede dividenden midlertidigt og solgte billige dagligvarer, især mælk og brød. Vi mistede ikke én krone og fik i stedet den største fremgang i flere år.Vi fik nye kundevogne med pant. Men det rejste en stemning, som ikke var behagelig, og vi fik mange skældud. På den følgende generalforsamling kunne vi dog meddele, at systemet var afskaffet igen til stor jubel fra forsamlingen. Dividenden kunne måske afskaffes – men pant på kundevogne: bestemt NEJ!" . – Poul Wøidemann.

Poul Wøidemann forklarede senere lidt mere overordnet omkring årsagen til, at dividenden forsvandt i en årrække, og at man brød med en af de faste regler i brugsforeningsbevægelsen. Årsagen var: *"Ganske enkelt, at konkurrencen blev voldsomt skærpet i kraft af den udbygning, der skete med de store centre og varehuse. Derfor valgte vi at gå ind i denne konkurrence ved at spare dividenden og i stedet nedsætte priserne på varerne. Det viste sig at være en rigtig beslutning, for vi har hele tiden kunnet holde vores omsætning og mere til. Men nu er vi altså nået dertil, hvor der både er plads til mange tilbudsvarer og en årlig dividende på 5% - som iøvrigt er blandt de højeste i landet, idet kun 2-3 brugser udbetaler en så høj dividende. I Fredensborg betyder det, at vi nu tilbagebetaler 1,4 millioner kr. til vore medlemmer, idet man fortsat skal være medlem af Fredensborg Brugsforening for at opnå denne kundefordel".* – Annonceavis marts 1998.

Afskaffelsen af dividenden gav nogle negative virkninger. Man mistede en meget væsentlig kontakt til medlemmerne. Der var ikke længere den samme opbakning og engagement. Langsomt, men usvigeligt sikkert blev der skabt en kløft mellem Brugsen og medlemmerne, som ikke havde eksisteret

tidligere. *"Der var oprør blandt medlemmerne i Brugsen, da dividenden forsvandt 1985-1986"*. – Grethe Hansen (tidligere medarbejder i SuperBrugsen).

F.D.B. indførte et nyt medlemskab med medlemskort, der skulle vises ved hvert køb for at opnå bonus på udvalgte varer og i visse perioder. Kortet blev sendt ud til over 800.000 medlemmer i 1986 i anledning af brugsbevægelsens 120-års jubilæum. Det blev relanceret i 1995, og kunderne fik automatisk registreret dividende og fik rabatter på varekøb. De tidligere dividendemærker forsvandt.

I 1997 dukkede dividenden op igen. Der udbetaltes 5% dividende - formentlig den højeste i Danmark! Men så blev der igen dividendepause fra 2007, og denne gang mere varigt.

EJENDOMME

Bygningerne Christopher Boecksvej 1/Jernbanegade 24 (1892-1963-1970)

Udsalget startede fra butikslokalet på Christopher Boecksvej 1, matr. 20 a. den 11. april 1892.

Det første, den nystiftede forening foretog sig, var at købe en ejendom beliggende i Gartnerstræde (nu: Christopher Boecksvej 1), hvori der blev oprettet et lille udsalgslokale. Købesummen var 10.500 kr. Den gamle ejendom i Gartnerstræde blev i årenes løb forvandlet til en moderne indrettet ejendom med et butiksområde, *"som vel nok kan siges at være det største og et af de smukkeste i Fredensborg og omegn"*, som en avis beskrev det i 1932.

Engang efter 1945 blev butikken endnu mere indbydende at skue, da den fik en ny udsmykning. Egon Frandsen fortæller i: "Livet bag disken" om tilblivelsen:

"Vi havde en meget dygtig kunstmaler, der hed Moestrup. Han boede på Endrupvejen. Han var en mærket mand efter ophold under krigen i koncentrationslejr. Han kunne ikke få økonomien til at løbe rundt. De penge, han skyldte, måtte han male for inde i butikken. Det blev til nogle flotte store vægmalerier, der prydede den gamle Brugs".

Brugsens facade mod parkeringspladsen. Lokalavisen, 25.11.1970. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

Bygningen Asminderødgade 61/Benediktevej 32 (1970-2008)

Det var et stort skridt, der blev taget, da Brugsen flyttede fra hjørnet af Jernbanegade og Christopher Boecksvej i 1970 og ud i det nye butikscenter i Asminderød.

Den officielle adresse var Asminderødgade 61, men den blev ændret senere til Benediktevej 32, hvad der var mere logisk i forhold til tilkørselsforholdene og de to parkeringspladser. Lokalerne var overskuelige og forsynet med ovenlysvinduer. Dyrlæge Liebst, der kom på besøg i butikken, udtalte, *"at butikken er den reneste i Fredenborg"*.

Underetagen blev brugt til lagerplads og andre formål, men fra 1975 blev den anvendt til en salgsafdeling med hårde hvidevarer, cykler og tilbehør m.m., som var pladskrævende. En udvidelse med ca. 500 m² i to etager til 2,1 millioner kr. tog form i 1982 først og fremmest for at give medarbejderne bedre interne arbejdsforhold og et større fryserum. Venstres byrådsmedlem Povl Larsen mente, at man burde forelægge

udvidelsesønsket for Fredensborg Handels og Håndværkerforening(!), fordi byrådet tidligere havde besluttet at forretningskernen skulle ligge i Jernbanegade. - Facaden fik et tiltrængt løft med et nyt indgangsparti med navneskilt "SuperBrugsen" over indgangen i 1998.

I 2016 ombyggede man loftsetagen og gav den navnet "SUND". Der blev indrettet frokoststue og træningsfaciliteter til personalet.

Bygningen Humlebækvej 2 (2008-nu)

Den store rødstensbygning fylder meget, men er placeret så fint på grunden, at den ligesom trykker sig ned i landskabet, sådan at den ikke virker så dominerende på omgivelserne. Arktektfirmaet AK 83 har løst opgaven flot.

SUPERBRUGSEN NETOP NU

En billedkavalkade af fotograf Peter Dahlerup 2017:

SuperBrugsens afdelinger 2017

Foyeren med blomsterafdelingen. Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Bagerafdelingen.
Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Kioskafdelingen.
Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Frugt- & grønt-afdelingen.
Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Slagterafdelingen.
Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Vinafdelingen.
Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Tørvareafdelingen.
Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Ferskvareafdelingen. Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Non-Food afdelingen. Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Delikatesseafdelingen. Foto: Peter Dahlerup, 2017.

Kasselinjerne og kunder med vogne. Foto: Peter Dahlerup, 2017.

SuperBrugsens ledelse 2017

SuperBrugsens bestyrelse og daglige ledelse, 2017. Foto: Peter Dahlerup, 2017. Fra venstre: 1: Alex Berg Eiding. 2: Bo Kristensen. 3: Niels Mayland. 4: Karen Møller Holm. 5: Steen Rasmussen. 6: Jonna Egholm Andersen. 7: Hanne David Nielsen. 8: Annette Bruun. 9: Per Warming Nissen.

SuperBrugsens 125 års jubilæumsøl / jubilæumsvin med en særlig etiket.
Kilde: SuperBrugsen.

SuperBrugsens personale 2017

SuperBrugsens 125 års jubilæum bliver markeret på forskellig vis. Der er fremstillet en særlig jubilæumsøl og en jubilæumsvin, begge med en etiket tegnet til lejligheden. Der arrangeres en kombineret generalforsamling og fest for medlemmerne i Fredensborghallen den 28. april 2017, og endvidere udgives denne bog om SuperBrugsens lange historie.

EFTERSKRIFT

Forhandlingsprotokollerne for 1942-1992 er bevaret i Fredensborg Arkiverne. Det er bemærkelsesværdigt, at de er skrevet af personer, der er fortrolig med skriftlig fremstilling og har en let læselig og klar håndskrift med næsten ingen stavefejl.

Desværre har det ikke været muligt at opspore forhandlingsprotokollerne fra årene før 1942. Derfor er denne fremstilling i alt væsentligt baseret på andenhåndskilder som avis- og tidsskriftartikler, annoncer og brochurer.

KILDER

Arkivalier fra Fredensborg Arkiverne

Læg med: Fredensborg Brugsforening. Historie. Ejendomme m.m.
Læg med: Næringsbrev. Økonomi. Lån.
Forhandlingsprotokoller (5 bind):
1942-1963
1963-1969
1969-1974
1974-1982
1982-1992

Forhandlingsprotokol for Fredensborg & Omegns Brugsforening, 1942-1963. Kilde: Fredensborg Arkiverne.

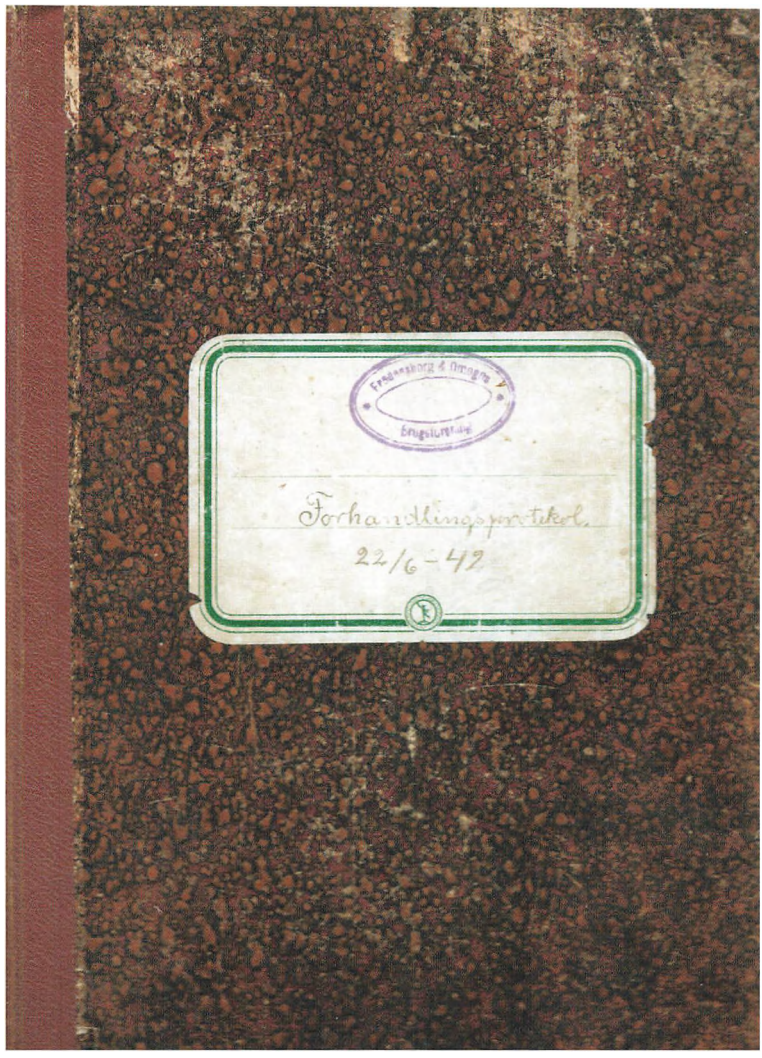

Forhandlingsprotokol (udskrifter) fra enkelte år
Læg med: Generalforsamlinger. Formandsberetninger. Regnskaber
Årsregnskaber 1925-1936
Avisudklip
Læg med: Personale. Fester. Sange.

Litteratur

Brugsforeningsbevægelsen. Historie og perspektiv. (Temahefter for tillidsvalgte, 3). 44 sider, ill. F.D.B. 1994.
Preben Dollerup: Brugsforeningerne 1866-1896. Kbh. 1966.

Per H. Hansen: En lys og lykkelig fremtid. Historien om FDB-MØBLER. 271 sider, ill. Samvirke, 2014.
Kristian Ditlev Jensen: Vi mødes i Brugsen. Danmarkshistorie set gennem de varer, vi købte. 336 sider, ill. Samvirke, 2015.
Birger Mikkelsen: Helsingør forvandler sig. En by og en Brugs i 75 år. 156 sider, ill. 1979.
Ejvind Oxe: På Tapetet i F.D.B. 1950-90. 306 sider, ill. 2013.
Minna og Carl O. Petersen: Brugsuddelere i Lønholt og Omegns Brugsforening 1894-1990. Med et tillæg af medlemsliste fra Brugsforeningens velmagtsdage. 28 blade, ill. Lønholt, 2013.
Poul Thesup: Nærbutik og næringslovs-omgåelse. En undersøgelse af brugsforeningerne og deres placering i innovationsprocessen i Danmark mellem 1850 og 1919. Disputats. 527 sider, ill. Odense, 1986.
Artikler i Uddelerbladet, Samvirke og F-Nyt.

TAK

Denne bog kunne ikke være blevet til uden stor hjælp fra personalet i Fredensborgarkiverne, arkivar Lise Schifter og arkivmedarbejder Elisabeth Durafour. Deres enestående hjælpsomhed er jeg taknemmelig for.

Min tak gælder også de tidligere medarbejdere i SuperBrugsen: Gerda Jørgensen, Grethe Hansen, Nina og Jørgen Christoffersen. Endvidere tak til Rina Wøidemann, Jonna Egholm Andersen og Bo Kristensen, som har givet mig gode bidrag i de samtaler, jeg har haft med dem.

Endelig må jeg også takke min kære hustru, Åse Tursø, der har fulgt bogprojektet hele vejen igennem og været en opmærksom læser, der har bidraget med konstruktiv kritik.

Ernst Tursø, marts 2017

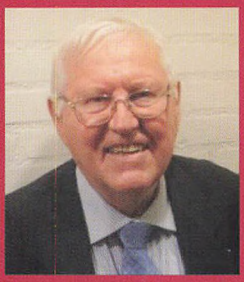

Ernst Tursø,
flhv. overbibliotekar.
Foto: Kim Tursø-Finnich,
2016.

Indgangen og kundevogne. I baggrunden fiskebilen.
Foto: Peter Dahlerup, 2017.